PROVINCIE

Noord-Holland

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland

Bergen

Gemeentebeschrijving, mei 1990.

Inhoud

Verantwoording *5*

1. **Inleiding** *7*

2. **Bodemgesteldheid** *9*
2.1 Bodem *9*
2.2 Afwatering *9*

3. **Grondgebruik** *11*

4. **Infrastructuur** *13*
4.1 Landwegen *13*
4.2 Wateren *14*
4.3 Dijken en kaden *14*
4.4 Spoorwegen *14*
4.5 Vliegveld *15*

5. **Nederzettingsstructuur** *17*
5.1 Algemeen *17*
5.1.1 Bevolkingsontwikkeling *17*
5.2 Het dorp Bergen *17*
5.3 De badplaats Bergen aan Zee *19*
5.4 Het buurtschap Zanegeest *20*
5.5 Het buurtschap Het Woud *21*
5.6 Verspreide bebouwing *21*

6. **Bebouwingskarakteristiek** *23*
6.1 Het dorp Bergen *23*
6.2 De badplaats Bergen aan Zee *24*
6.3 Het buurtschap Zanegeest *25*
6.4 Het buurtschap Het Woud *25*
6.5 Verspreide bebouwing *25*

7. **Stedebouwkundige typologie** *27*

8. **Gebieden met bijzondere waarden** *29*

Verantwoording inventarisatie *31*

Geraadpleegde werken *32*

Tabellen *35*

Herkomst afbeeldingen *37*

Afbeeldingen *39*

Register *57*

Colofon *63*

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedebouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:
- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19de eeuw-Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw-Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijk ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedebouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatie-gebieden wordt het werk per gemeente verricht.
Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedebouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Bergen. Voor geografische, sociaal-economische en cultuurhistorische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regiobeschrijving Noord-Kennemerland worden geraadpleegd.
De gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.

De gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988. Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek, een stedebouwkundige typologie, een beschrijving van de gebieden met bijzondere waarden, alsmede een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.
De MIP-werkzaamheden betreffende de gemeente Bergen zijn uitgevoerd door drs. E. van der Kleij, als inventarisator jongere bouwkunst verbonden aan de provincie Noord-Holland.

1. Inleiding

De gemeente Bergen ligt in het midden-westen van de provincie Noord-Holland, direct ten noordwesten van de gemeente Alkmaar. De gemeente Bergen bevat de dorpen Bergen en Bergen aan Zee, alsmede de in het buitengebied gelegen buurtschappen Zanegeest en Het Woud. De huidige omvang van de gemeente Bergen is 3.360 ha en het aantal inwoners bedraagt 14.096.

De gemeente Bergen wordt begrensd door de gemeenten Schoorl (noord-west), Warmenhuizen (noord), St. Pancras (noord-oost), Alkmaar (zuid-oost) en Egmond (zuid). Aan de westzijde vormt de Noordzee de begrenzing.

In 1972 werd de grens met de gemeente Alkmaar gewijzigd. Verder deden zich geen veranderingen in de gemeentegrenzen voor.

De gemeente Bergen behoort tot het MIP-inventarisatiegebied (MIP-regio) Noord-Kennemerland. Dit inventarisatiegebied omvat voorts de gemeenten: Alkmaar, Castricum, Egmond, Heemskerk, Heiloo, Limmen en Schoorl.

Ten behoeve van een overzichtelijke inventarisatie is de gemeente Bergen opgedeeld in vier MIP-deelgebieden: Bergen/Bergen, Bergen/Bergen aan Zee, Bergen/Buitengebied en Bergen/Park Meerwijk (naam deelgebied wordt voorafgegaan door gemeentenaam). Bergen/Bergen valt samen met de bebouwde kom van het dorp Bergen; Bergen/Bergen aan Zee met de bebouwde kom van de badplaats Bergen aan Zee; Bergen/Buitengebied met het resterende grondgebied binnen de gemeentegrenzen. Hieronder ressorteren ook de beide Bergense buurtschappen Zanegeest en Het Woud. Park Meerwijk ligt binnen de bebouwde kom van het dorp Bergen, maar is om de unieke samenhang als apart deelgebied beschouwd.
(Zie afbeeldingen 1, 8.)

2. Bodemgesteldheid

2.1 Bodem

De bodem van de gemeente Bergen bestaat aan de oppervlakte globaal uit twee soorten gronden: zandgronden en veen- en wadafzettingen. De zandgronden vormen het oude duin- of strandwallengebied dat tussen 1000 en 1500 voor een deel door de huidige jonge duinen werd overstoven. De veen- en wadafzettingen vormen het oppervlak van de onder NAP gelegen strandvlakte, die in het noorden, oosten en zuiden op de strandwal aansluit en zich als een uitgestrekt poldergebied manifesteert.

Het grootste deel van de Bergense strandwallen wijkt door de west-oostelijke hoofdrichting af van de noord-zuidelijke hoofdrichting die de overige Noordkennemer strandwallen vertonen. Door de situering en ontstaanswijze worden de Bergense strandwallen ook wel haakwallen genoemd. Deze haakwallen werden gevormd na een zeedoorbraak die tussen 1500 en 1000 voor Christus plaatsvond. Aan de oostzijde zijn drie grillige en deels uit splinters bestaande uitlopers van deze haakwallen nog ten dele in de accidentatie van het landschap te terug te vinden. De meest noordelijke, los van de grote haakwal gelegen zandrug – waarop het buurtschap Zanegeest ontstond – is het duidelijkst herkenbaar. De middelste uitloper vormt het licht geaccidenteerde landschap ten zuidoosten van Zanegeest. Op de zuidelijke haakwal ligt de huidige Kogendijk. Evenals Zanegeest ontstonden de overige bewoningskernen: Westdorp, Oudburg en Oostdorp, alle op de haakwallen. Het buurtschap Het Woud ontstond echter op een strandwal met de gebruikelijke noord-zuidrichting.

Het poldergebied wordt voor een belangrijk deel gevormd door de droogmakerij van de Bergermeer, gelegen in de diepste delen van de strandvlakte. De Bergermeer werd in 1564 samen met de ten zuiden hiervan gelegen Egmondermeer (gemeente Egmond) drooggemaakt.

De hoogten van de zandgronden zijn volgens de topografische kaart variërend van 36 meter +NAP in het duingebied tot 0.0 meter NAP op de grens van strandwal en strandvlakte. De hoogte van het poldergebied varieert van de genoemde 0.0 meter tot 1.3 meter –NAP in de Bergermeerpolder.
(Zie afbeeldingen 9, 10.)

2.2 Afwatering

Het grondgebied van de gemeente Bergen met de duinen, de Oudburgerpolder, de Zuurvenspolder, de Sluispolder, de Bergermeerpolder, de Damlanderpolder en de Philisteinsche polder, ressorteert onder het waterschap Het Lange Rond. Het gebied loost op de Schermerboezem, waar het Noordhollands Kanaal deel van uit maakt. Het overtollige grondwater van het duingebied wordt op natuurlijke wijze naar de lagere zandgronden geleid. De zandgronden lozen eveneens natuurlijk op de weer lager gelegen polders. De polders worden elektrisch bemalen door middel van enkele gemalen in de Bergermeer- en Zuurvenspolder. De laatste fase van de bemaling wordt verzorgd door een aantal elektrische gemalen langs of nabij het Noordhollands Kanaal.

In 1866 werd de bemaling door windmolens geregeld. Hiervan resteren nog twee exemplaren, respectievelijk in de Damlander en de Philisteinsche polder. Laatstgenoemde molen dateert uit 1897, eerstgenoemde uit 1707.
(Zie afbeelding 11.)

3. Grondgebruik

In 1850 werd ongeveer de helft van het gemeentelijk grondgebied in beslag genomen door duinen en bos. Het overige grondgebied bevatte buiten de nederzettingen voornamelijk weide- en hooiland met incidenteel voorkomende tuin- en akkerbouwgronden. Dit laatste vooral op de dalende gronden, die de overgang van strandwal naar polderland vormen.
(Zie afbeelding 9.)

Het grootste deel van de polders in het Berger buitengebied toonde in 1858 (afb. 2) een onregelmatige blokachtige verkaveling. In de Bergermeer was merendeels sprake van een regelmatige opstrekkende verkaveling. De geest van Zanegeest was regelmatig opstrekkend verkaveld.

Tot 1940 traden in het grondgebruik wijzigingen op. Naast vergroting van kavels – in Zanegeest verdween hiermee het regelmatig opstrekkend karakter – deed zich in de Bergermeer een relatief grootschalige ingreep in de verkaveling voor. Dit gebeurde bij de aanleg van het militaire vliegveld in 1938.

De cultuur- en bosgrond tussen de Kerkbuurt en de omliggende buurtschappen werd na 1900 meer en meer voor bewoning geschikt gemaakt. De woeste duingrond werd na 1906 deels in cultuur gebracht bij de aanleg van de badplaats Bergen aan Zee. Na 1945 zou weidegrond ten noordoosten en ten zuiden van het dorp Bergen voor wijksgewijze woningbouw worden bestemd.

Het beeld van het landschap binnen de gemeentegrenzen van Bergen wordt aan de noordoost- en zuidzijde bepaald door open, licht geaccidenteerd polderland met een merendeels onregelmatig patroon van kavels, (dijk)wegen en sloten. De eenzijdige lintbebouwing van het dorp Koedijk (gemeenten Alkmaar en St. Pancras) sluit het gebied aan de oostzijde af. Aan de westzijde wordt de begrenzing bepaald door de voornamelijk met loofhout begroeide binnenduinrand. De jonge duinen, waardoorheen zich de Zeeweg slingert, vormen een golvend duinlandschap met lage vegetatie en concentraties van naaldhout.
Centraal in de gemeente, direct rondom het Oude Hof, wordt het ruimtelijk karakter bepaald door de formele wegenaanleg in dit voornamelijk met dicht en volwassen loofhout beplante bosgebied, dat zich tegen de stijle hellingen van de binnenduinrand voortzet. Als overige beelddragers kunnen de volwassen laanbeplanting langs Eeuwigelaan (grove den) en Hoflaan (beuken en linden) worden genoemd, alsmede de ovale en rondom beplante hertenkamp in het Van Reenenpark.

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen

Het wegennet van de gemeente Bergen heeft naast een lokale een regionale en nationale functie. Van oudsher zijn hierbij de van noord naar zuid lopende wegen naar Alkmaar (Bergerweg), Schoorl en Egmond (Heerenweg) van belang. Belangrijk zijn voorts de noord-zuidverbinding: Landweg - Koninginneweg - Bergerweg en de oost-westverbinding: Van Blaaderenweg - Dreef - Stationsstraat - Van Reenenpark - Kerklaan - Eeuwigelaan - Zeeweg. Van nationale betekenis is de verbinding langs het Noordhollands Kanaal.
(Zie afbeelding 11.)

Het patroon van het wegennet is veelal onregelmatig van karakter. Dit hangt samen met het feit dat veel wegen werden aangelegd op natuurlijke zandruggen of op dijken die in de middeleeuwen of kort daarna werden opgeworpen. Regelmatig is het patroon van straten en wegen in de nabijheid van het Oude Hof. Het rechthoekige wegenpatroon gaat hier terug op de formele 17de eeuwse aanleg van het Hof. Illustratief voor de aanleg van wegen op natuurlijke zandruggen moge afb. 10 zijn. Hier kan de noordwest - zuidoostelijke hoofdrichting van de Bergense geesten worden vergeleken met de loop van de Breelaan, Dorpsstraat en Oude Bergerweg. De aanleg van wegen op dijken kan worden getraceerd op de kaart van de Heerlijkheid Bergen, uitgegeven bij Blaeu omstreeks 1650 (afb. 12) Op deze kaart zijn ook de verbindingen tussen de vier oude buurtschappen en de kerkbuurt te zien. Deze zogenaamde 'doodwegen' zijn met uitzondering van de doodweg naar Oudburg tot op heden deels in het stratenpatroon herkenbaar gebleven. Zo valt de doodweg naar Zanegeest terug te vinden in de Russenweg en Kerkedijk, die naar Oostdorp in de Karel de Grotelaan en de voormalige doodweg naar Westdorp in de Hoflaan.

In 1866 (Kuyper) was het middeleeuwse wegennet nog grotendeels onverhard. Alleen de verbinding Dorpsstraat, huidige Oude Bergerweg en Bergerweg was bestraat. Laatstgenoemde weg liep in zuidelijke richting door de Bergermeer en vormde de verbinding met de gemeente Alkmaar. Op de voormalige grens met deze gemeente, ter hoogte van de Berger Ringsloot, werd tol geheven. Het tolhuis staat er nog.

In de periode tot 1940 werd het wegennet grotendeels verhard en verbreed, trad hierin verdichting op en werd het uitgebreid.
De verdichting hield verband met de groei van het dorp Bergen; de uitbreiding met de ontwikkeling van de badplaats Bergen aan Zee en in een later stadium met de toenemende druk van het autoverkeer.

In de jaren 1905 en 1906 werd naar ontwerp van de landschapsarchitect L.A. Springer de drie kilometer lange Zeeweg tussen de Heerenweg – nabij de boerderij 'De Franschman' – en de te ontwikkelen badplaats Bergen aan Zee aangelegd. De weg volgt ten dele het tracé van een voetpad dat op de kaarten van 1858 en 1866 valt te herkennen. In 1934 was ten noordoosten van het dorp Bergen, evenwijdig aan de Breelaan, reeds een deel van de genoemde noord-zuidverbinding Landweg - Koninginneweg - Bergerweg aangelegd. Het betreft hier de Landweg, het deel van de verbinding tussen Duinweg en Kerkedijk. Na 1945 zouden Koninginneweg en Bergerweg volgen.

Na 1945 werd hiermee slechts een klein deel van een wegenplan voor de gemeente Bergen uitgevoerd. Dit blijkt uit het Uitbreidingsplan voor de gemeente Bergen uit 1937, waarin ten zuiden en ten noorden van het dorp Bergen oost-west verbindingen waren geprojecteerd. De eerstgenoemde zou de Bergerweg via de Damlander Polder met de Zeeweg gaan verbinden, de laatstgenoemde zou een doorgetrokken Komlaan via een te verbreden Zuidlaan op de westelijke weg langs het Noordhollands Kanaal doen aansluiten. Aan de terugwijkende rooilijn van de zuidelijke bebouwing langs de Zuidlaan – bebouwing uit de late jaren 1930 – valt te zien dat met de verbreding rekening hield werd gehouden.

4.2 Wateren

Het waterwegennet, bestaande uit het Noordhollands Kanaal en een aantal brede en smalle sloten heeft van oudsher een belangrijke rol gespeeld voor de afwatering en in mindere mate ook voor de scheepvaart. Thans dienen de waterwegen alleen de afwatering.

Het patroon van het waterwegennet is onregelmatig van karakter. Het betreft hier grillig verlopende sloten die deels functioneren als ringsloten om de polder Bergermeer. Ook in de Oudburger Polder worden grillige waterlopen aangetroffen. De wateren functioneerden tevens als veersloot op Alkmaar. De gekromde loop van het Noordhollands Kanaal – een waterweg over het grondgebied van de gemeente Bergen – komt overeen met de bedding van de reeds lang verdwenen getijdegeul de Rekere.
Tussen 1850 en 1940 traden ten aanzien van de wateren geen zichtbare veranderingen op. Een in het Uitbreidingsplan van 1937 geprojecteerde havenfunctie voor een bestaand stuk waterweg tussen de ten oosten van Zanegeest gelegen Oosterdijk en het Noordhollands Kanaal werd niet uitgewerkt. Hetzelfde geldt voor een hier geprojecteerd bedrijvengebied.

4.3 Dijken en kaden

Het Noordhollands Kanaal en de ringvaarten in de polders zijn steeds aan weerszijden voorzien van waterkerende dijken. Het lage land kent voorts enige restanten van vooral middeleeuwse dijken die al ver vóór de MIP-periode geen primair waterkerende taak meer vervulden. Tot de laatstgenoemde categorie behoren de in het zuid-oostelijke gemeentegebied gelegen Kogendijk, Oosterdijk en Baakmeerdijk, alsmede aan de ten noorden van het buurtschap Zanegeest gelegen Kerkedijk. Voorts kan worden gedacht aan de Klaassen- en Evendijk, gelegen in het noordoostelijke gemeentegebied. Het zijn steeds kronkelende lijnen in het onregelmatig verkavelde landschap waarop meestal wegen liggen. Een verschil in hoogte met het polderland is soms moeilijk te zien.

4.4 Spoorwegen

In 1905 werd in het dorp Bergen, in het laaggelegen en tot dan toe onbebouwde gebied ten noordoosten van de Kerkbuurt, een station gebouwd voor de stoomtram naar Alkmaar. In 1909 werd vanaf dit station de trambaan naar Bergen aan Zee aangelegd. De tramweg tussen Alkmaar, Bergen en Bergen aan Zee, omstreeks 1925 door de Nederlandse Spoorwegen overgenomen, werd in 1955 opgeheven. De locomotieven op deze enkelsporige lijn droegen, om de geluidssignalen die door middel van een stoombel werden gegeven, de bijnaam 'Bello'.

De stationsgebouwen te Bergen en Bergen aan Zee zijn verdwenen. Het oude tracé is nog op diverse plaatsen te volgen. Tussen het voormalige station Bergen en de Bergerweg in de loop van de Dreef en tussen Bergen en Bergen aan Zee in de vorm van grasbanen, ruiter- en fietspaden. Op de plaats van het stationsgebouw te Bergen verrees in de jaren na 1960 een winkelcentrum naar ontwerp van de architekten Van den Broek en Bakema. Ter plekke van het station te Bergen aan Zee bleef een leeg gebied. Van de diverse halteplaatsen tussen Alkmaar en Bergen aan Zee: Oostdorp, Sparrenlaan en De Franschman, bleef niets bewaard. De halte Oostdorp was de eerste halte in de richting van Alkmaar. Hierna vervolgde de tram zijn route langs de Zuurvensdijk tot aan het Noordhollandsch Kanaal om via de westelijk oever van dit kanaal de gemeente Alkmaar te bereiken.

De trambaan heeft een belangrijke invloed uitgeoefend op de ruimtelijke groei van Bergen en Bergen aan Zee. De verbinding bevorderde de immigratie van renteniers, gepensioneerden en van stedelingen die voor hun dagelijks werk op de stad bleven aangewezen. Daarnaast vervulde de tramlijn een essentiële functie als verbinding voor dag- en verblijfsrecreanten. Dit laatste was ook voor Bertgen aan Zee van essentieel belang. Ruimtelijke ontwikkelingen deden zich voor rond het tramstation en langs de trambaan. Ten westen van het station had het tracé invloed op de wegaanleg. Tot aan de Sparrenlaan vormde de trambaan hier een zuidelijke begrenzing van het na 1909 ontwikkelde villagebied rond het Van Reenenpark. Verbindingen als Kerkelaan en Renbaanlaan kwamen ten zuiden van de trambaan niet tot ontwikkeling. Ook de Berkenlaan geeft een beeld van de situering van de trambaan. Deze laan volgt met de bloksgewijze bebouwing duidelijk de loop van het tracé.

4.5 Vliegveld

In 1938 werd in de Bergermeerpolder, ten zuiden van het dorp Bergen, het militaire vliegveld Bergen aangelegd. Hiervoor moest een aantal boerenbedrijven worden onteigend en het onregelmatig verkavelde terrein worden geëgaliseerd. Dit laatste gebeurde met zand uit de nabijgelegen duinen. De waterhuishouding werd geregeld via een nieuw gegraven sloot ten oosten van het vliegveld. Het hier verzamelde water kon door middel van een dieselgemaal in de dijk om de Bergerringvaart op deze waterweg worden geloosd.

Na in de jaren 1940-45 in gebruik te zijn geweest bij de Duitse bezetter verloor het vliegveld na 1945 haar functie. Een deel van het terrein is thans in gebruik als complex voor materiaalopslag bij Defensie.

5. Nederzettingstructuur

5.1 Algemeen

De gemeente Bergen bevat anno 1989 vier kernen: het dorp Bergen, de badplaats Bergen aan Zee, alsmede de buurtschappen Zanegeest en Het Woud. Daarnaast is er verspreide bebouwing langs de wegen in het buitengebied. Afgezien van het drinkwatercomplex geldt dit laatste niet voor de jonge duinen.
De kernen liggen alle op de hogere zandgronden. Bergen aan Zee ligt in de jonge duinen, Bergen en het ten oosten hiervan gelegen Zanegeest liggen op haakwallen. Het tegen de grens met het Egmondse Wimmenum gelegen buurtschap Het Woud bevindt zich op de strandwal aan de binnenduinvoet. De verspreide bebouwing komt zowel voor op de zandgronden als in het poldergebied.
(Zie afbeeldingen 7, 9.)

5.1.1 Bevolkingsontwikkeling

Tussen 1900 en 1920 trad een forse bevolkingsgroei op. Dit kan worden verklaard uit een vestigingsoverschot door immigratie. Na 1900 traden belangrijke veranderingen op in de maatschappelijke structuur van Bergen. Was er voor de eeuwwisseling op relatief geringe schaal sprake geweest van vestiging door renteniers, daarna zouden op grotere schaal forensen en in mindere mate ook kunstenaars in deze voor hen aantrekkelijke gemeente gaan wonen.
(Zie tabellen 1, 2.)

5.2 Het dorp Bergen

Omstreeks 960 werd Bergen voor het eerst als woonplaats vermeld. Vanaf het einde van de 13de eeuw was sprake van de Heerlijkheid Bergen. Onder deze Heerlijkheid ressorteerden de centraal gelegen Kerkbuurt en vier agrarische buurtschappen: respectievelijk Oudburg en Zanegeest ten noorden, alsmede Westdorp en Oostdorp ten zuiden van de kerkbuurt. De Kerkbuurt – in oorsprong een onderdeel van het buurtschap Oudburg en bestaande uit een ring van gebouwen om een hoger gelegen kerk – vervulde een centrumfunctie. Afgezien van de kerk concentreerden zich hier kerkhof, herbergen en 'regthuis'. De buurtschappen waren door middel van eigen verbindingen, zogenaamde Doodwegen, met de Kerkbuurt verbonden. Daarnaast waren er doorgaande wegen die door de Heerlijkheid werden onderhouden, de zogenaamde Heerwegen.
In het midden van de 17de eeuw liet de Heer van Bergen de Hof aanleggen. Ter gelegenheid daarvan werd bij Blaeu een kaart uitgegeven van de gehele Heerlijkheid. Een vergelijking van deze kaart (afb. 12) met de militaire kaart uit 1858 (afb. 3) doet concluderen dat er tot 1858 in hoofdlijnen weinig veranderde. Wel was de Doodweg tussen Kerkbuurt en Oudburg verdwenen en was de omgeving ten westen van het het Oude Hof – in feite het noordelijk deel van Oudburg – bosrijker. Afgezien van laatstgenoemd deel van Oudburg, waar de bebouwing lijkt te zijn uitgedund, zijn er in de dichtheid van de bebouwing geen grote verschillen waar te nemen.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7, 16.)

Tot 1900 zou de tweezijdige lintbebouwing langs de Dorpsstraat – een onderdeel van de doorgaande route naar Alkmaar – zich gaan verdichten met rentenierswoningen en werd een enkele grote villa gebouwd in de omgeving van het Oude Hof.

Tussen 1900 en 1940 wijzigde het karakter van het dorp Bergen zich sterk. Naast de reeds genoemde vestiging van renteniers, forensen en kunstenaars speelde ook het opkomende vreemdelingenverkeer hierbij een belangrijke rol. Dit laatste in nauw verband met de ontwikkeling van de badplaats Bergen aan Zee en de ontsluiting hiervan, per spoor en via de weg, vanaf Bergen.

In de Kerkbuurt ging de centrumfunctie zich versterken. Rond de dorpskerk – met een sinds 1574 als ruïne gehandhaafd schip – werd in 1903 een nieuw gemeentehuis en in 1908 een postkantoor gebouwd. Daarnaast trad een versterking op in het aanbod van horeca en winkels. Een geheel nieuw winkelapparaat ontstond in de eerste twee decennia na 1900 ten noorden van de Kerkbuurt. Ongeveer tegelijkertijd met de bouw van het tramstation in 1905, werd direct ten noorden hiervan de Stationsstraat aangelegd. Deze winkelstraat zou een verbinding gaan vormen tussen het station en een villawijk die na 1909 ten westen hiervan ontwikkeld zou gaan worden. Het betreft hier de huidige villawijk rond het Van Reenenpark. Op een wandelkaart van Bergen (afb. 13), wordt ter plekke van deze villawijk – ter hoogte van de huidige hertenkamp – een renbaan aangegeven. Als gevolg van het opkomend toerisme verrezen tussen 1900 en 1910 de eerste hotels en pensions. Dit gebeurde vooral langs de Breelaan tussen Stationsstraat en Russenweg. Naderhand zou het aantal hotels en pensions toenemen. Het zwaartepunt van deze ontwikkeling bleef de Breelaan en directe omgeving. Kleinere pensions ontstonden door het gehele dorp. Met name het exploiteren van een klein pension, gaf aan minder kapitaalkrachtigen de mogelijkheid om een bron van inkomsten met het bezit van een huis in Bergen te combineren.

In de periode 1900-1940 werd het landbouw- en bosgebied tussen de Kerkbuurt en de buurtschappen Oudburg, Oostdorp en Westdorp vrijwel geheel bestemd voor woonbebouwing, variërend van villa's tot woningwetbouw. Afgezien van de woningwetbouw werden de meeste huizen in individuele opdracht gebouwd langs bestaande wegen. Ook kwam het voor dat een bouwondernemer een aantal identieke woonhuizen naast elkaar liet bouwen.
Park Meerwijk neemt door stedebouwkundige opzet en architectuur een bijzondere positie in. Rond 1918 werd hier een totaalproject van vrijstaande en aaneengebouwde villa's en landhuizen in een parkachtige structuur gerealiseerd. Zie verder hoofdstuk 8, bijzonder gebied 1.

Bijzondere objecten als kerken, scholen en het complex van het Ursulinenklooster, werden steeds langs de bestaande wegenstructuur gebouwd.
Tot 1940 ontwikkelde het dorp Bergen zich vrijwel geheel binnen de min of meer komvorminge structuur van het bestaande wegennet. Wat betreft de aard van de ontwikkeling kan grofweg worden gezegd dat ten noorden, ten westen en ten zuidwesten van de Kerkbuurt meer luxe bebouwing tot stand kwam terwijl ten oosten en ten zuiden van de Kerkbuurt bebouwing van eenvoudiger signatuur werd gerealiseerd. Woningbouw voor arbeiders verrees vooral in het voormalige buurtschap Oostdorp. Naast het complexmatige Tuindorp-Oostdorp, zijn er voorbeelden van een enkele straatwand met woningwetbouw.

In Oostdorp stond tot enige jaren na 1945 een steenfabriek, een van de weinige vormen van industrie binnen de gemeentegrenzen.

In de decennia na 1945 trad in het gehele dorp vervanging en/of vervanging van de bebouwing op. Nabij het voormalige tramstation, alwaar na 1960 het meergenoemde winkelcomplex verrees, zou de centrumfunctie meer en meer door relatief grootschalige nieuwbouw worden bepaald. Hierbij kan worden gedacht aan de twee grote supermarkten en het enige jaren geleden gerealiseerde post-moderne appartementengebouw. In dezelfde omgeving trad modernisering en uitbreiding van hotels en pensions op, hetgeen vaak een wijziging van de onderpui tot gevolg had. De hotels en pensions nabij en ten noorden van de splitsing Breelaan-Russenweg, bleven meer buiten deze ontwikkeling.
Ten noordoosten en ten zuiden van het dorp zou wijksgewijze woningbouw tot stand komen. Vooral aan de noord-oostzijde betekende dit een forse uitbreiding.

Kenmerkend voor het ruimtelijk karakter van het dorp Bergen is het vele openbare en particuliere groen. Dit laatste is veelal aanwezig in de vorm van voortuinen met hagen. Het openbare groen manifesteert zich in de vorm van een bos- en parkachtige omgeving (villagebieden) en/of in de vorm van straatbomen en grasbermen. Met name dit laatste aspect is opmerkelijk en essentieel voor het landelijke karakter van Bergen. Zelden treft men trottoirs, doch in plaats daarvan grasbermen tussen de rijweg en de erfafscheiding van de bebouwing. Dit geldt in grote lijnen ook voor de woongebieden die na 1945 werden gerealiseerd.

5.3 De badplaats Bergen aan Zee

Omstreeks 1885 werd op initiatief van de Bergense familie Van Reenen begonnen met de voorbereidingen tot de stichting van een landbouwnederzetting in de duinen nabij de zee. Tot 1895 werd op de plaats van de geprojecteerde nederzetting 220 hectare stuifduin door helmbeplanting vastgelegd.
De opkomst van het strandtoerisme deed bij de stichters het idee ontstaan om een combinatie van landbouwnederzetting en badplaats tot stand te brengen. Ter ontsluiting van het toekomstige Bergen aan Zee werden hiertoe de meergenoemde Zeeweg (1906) en de trambaan (1909) aangelegd.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7, 17.)

In 1907 gaf de heer Jb. van Reenen, grondbezitter en burgemeester te Bergen, aan landschapsarchitect L.A. Springer opdracht tot een stedebouwkundig ontwerp voor Bergen aan Zee. Springers plan, met de titel: 'Ontwerp voor den aanleg van het villapark Bergen aan Zee te Bergen N.H.', voorzag in een villapark aan weerszijden van een langwerpige centrale strook grond ten noorden van de Zeeweg, alwaar een tramemplacement met station en enige horecafuncties waren geprojecteerd (afb. 14). Het ontwerp werd in 1908 door de gemeenteraad van Bergen goedgekeurd. Daarnaast vroeg de stichter – vanaf 1908 de BEM (Bouw Exploitatie Mij. Bergen aan Zee NV), met Jb. van Reenen als voorzitter en belangrijk aandeelhouder – aan de architect H.P. Berlage om voor de genoemde centrale strook een stedebouwkundig plan voor een dorpscentrum te maken. Berlage ontwierp hiervoor een compact centrum om een dorpskerk (afb. 14).
Bij de aanleg van Bergen aan Zee werd het ontwerp van Springer wat betreft de villaparken in verstrakte vorm uitgevoerd. Dit is te herkennen

in de aanleg van het Engelse Park en het Parnassiapark, respectievelijk ten noorden en ten zuiden van de dorpskern. Wat betreft deze dorpskern bestonden er in de jaren na 1930 plannen voor bebouwing naar het plan van Berlage. Ze werden echter niet uitgevoerd. Tot de afbraak in de Tweede Wereldoorlog – in verband met de aanleg van de Atlantik Wall – werd het dorpscentrum bepaald door het hotel Nassau-Bergen en enige villabebouwing tussen het Engelse Park en de boulevard. Tussen het genoemde hotel en het tramstation werd een verbinding gevormd door een nog steeds aanwezige gebogen straatwand.

Het landbouwaspect te Bergen aan Zee raakte al gauw op de achtergrond. De functie van badplaats kwam steeds meer voorop te staan. Daarnaast was er de zogenaamde 'koloniehoek', gelegen in het noordoosten van de badplaats en genoemd naar de drie kinderkoloniehuizen die met het oog het kuuraspect van stedelijke 'bleekneusjes' in het duingebied aan de rand van de badplaats waren gelegen. Een tweede reden voor de afgelegen situering was de rust van de badgasten.

Anno 1989 karakteriseert de badplaats Bergen aan Zee zich voornamelijk door bebouwing die in de decennia na 1945 tot stand kwam. Het betreft hier de wederopbouw van de tussen 1940 en 1945 merendeels gesloopte kust bebouwing. Het boomloze karakter van de villaparken Engelse Park en Parnassiapark ontstond als gevolg van naoorlogse houtkap.

5.4 Het buurtschap Zanegeest

Zanegeest behoorde tot de vier oude buurtschappen van Bergen. Het is gelegen op een haakwal die los staat van het Bergense zandplateau. Deze agrarische nederzetting ontwikkelde zich rond een vroeg-middeleeuwse ontginning op de zandgronden van de haakwal, een zogenaamde geest. *(Zie afbeeldingen 2 t/m 7, 9.)*

Tussen 1850 en 1940 vond enige verdichting en vervanging plaats van de agrarische bebouwing langs de wegen op de geest, maar er traden geen structurele functieveranderingen op. Ook bleef het open centrale karakter van de geest redelijk gaaf behouden. In tegenstelling tot de drie overige buurtschappen groeide Zanegeest in deze periode niet aaneen met de plaats Bergen. Dit gebeurde wel na 1945. Het buurtschap verloor toen aan de zijde van de Westerweg de vrije ligging. Binnen de nederzetting trad geen verdere verdichting van de bebouwing op.

De structuur van Zanegeest is ovaalvormig. De bebouwing ligt aan weerszijde van de wegen die de ovaal volgen (Kerkedijk, Westerweg en Oude Natteweg) en langs een aantal wegen ten oosten hiervan. Zanegeest is in oorsprong een geestnederzetting van het type kranses. Dit is een vroeg middeleeuwse agrarische nederzetting rond centrale akkers, ontstaan door ontginning van hogere zandgronden. De akkers werden gebruikt voor de verbouw van gewassen, het omringende grasland van de lagere en vochtige veengronden voor het houden van vee.
In oostelijke richting gaat de ovaalvormige structuur van Zanegeest over in een lineaire structuur. De geest wordt hier niet meer door wegen omgeven, maar met een weg doorsneden. De bebouwing staat hier voornamelijk lang de zuidzijde van deze weg.

Als erfafscheiding zijn soms nog houtwallen aanwezig. Aan weerszijden van diverse wegen manifesteren deze erfafscheidingen zich ook in de vorm van meidoornhagen. Het centrale akkergebied werd al voor 1850

meer en meer omgezet in grasland, thans hebben nog enkele percelen een functie in verband met de tuinbouw.

5.5 Het buurtschap Het Woud

Dit in het zuidwesten van de gemeente Bergen gelegen buurtschap ontstond als agrarische nederzetting op de strandwal aan de voet van de jonge duinen.
Het Woud kende in de periode 1850-1940 waarschijnlijk geen structurele functieveranderingen. Het is vooralsnog niet bekend wanneer de huidige tuinbouwfunctie ontstond.
Het Woud kent een in noord-zuidelijke richting gerekte structuur langs de binnenduinrand. Er is sprake van fragmentarische tweezijdige bebouwing langs de Oude Heerenweg, een benaming die omstreeks 1935 na afsnijding van de bocht in de Heerenweg bij Het Woud ontstond.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7, 9.)

5.6 Verspreide bebouwing

Verspreide bebouwing staat in het polderland ten westen en oosten van het dorp Bergen. Het is merendeels agrarische bebouwing die solitair, fragmentarische lintvormig of in kleine komvormige concentraties langs wegen of splitsingen van wegen voorkomt. Daarnaast staan rond het voormalige vliegveld Bergen groepen van militaire objecten uit de periode van de Duitse bezetting. In het duingebied ligt sinds 1885 een complex voor de winning van drinkwater. Tot 1920 werd het bedrijf geëxploiteerd door de particuliere Alkmaarsche Waterleiding, die de gemeenten Alkmaar en Bergen van drinkwater voorzag. In 1920 werd het bedrijf door het Provinciaal Waterleidingbedrijf van Noord-Holland overgenomen.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7.)

6. Bebouwingskarakteristiek

6.1 Het dorp Bergen

Tussen 1850 en 1900 werd in hoofdzaak door de inheemse agrarische bevolking gebouwd. Uit deze periode zijn er in het dorp Bergen nog diverse voorbeelden van voormalige stolpboerderijen en landarbeiderswoningen te vinden. De stolpen zijn veelal verbouwd tot woonhuis. Voor de landarbeiderswoningen – altijd kleine huizen van één bouwlaag met zadeldak, waarvan de noklijn vaak evenwijdig maar ook wel haaks op de straatrichting is gericht – geldt hetzelfde.
De vestiging van renteniers leidde vóór 1900 tot de bouw van een bepaald type middelgrote woonhuizen aan weerszijden van de Dorpsstraat. Deze symmetrische panden, ook wel rentenierswoningen genoemd, bestaan uit een laag rechthoekig bouwvolume met lijstgevel, onder schilddak. Karakteristiek is de al dan niet risalerende middenpartij, benadrukt door een dakkapel met houtsnijwerk.

Het opkomend vreemdelingenverkeer, kort na 1900, leidde in de beginfase tot de bouw van ruime hotels en pensions, voorzien van al dan niet rustiek houtwerk in veranda's, geveltoppen en kapbehandeling. Na de Eerste Wereldoorlog ontstonden daarnaast kleinere villa-achtige pensions, waarin door de eigenaar-bewoner in de zomermaanden kamers werden verhuurd. Dit laatste gold ook voor eenvoudiger woonhuizen. Van de eerstgenoemde, meest karakteristieke groep gebouwen zijn thans te Bergen nog diverse redelijk gave voorbeelden te vinden. Voor de villa-achtige pensions geldt in wezen hetzelfde, hoewel deze groep de pensionfunctie niet altijd meer vervuld.

Als restant van het dagtoerisme staat er thans nog het niet meer gebruikte en sterk vervallen complex van de Bergense speeltuin: 'De Bedriegertjes'.

De vestiging van forensen en kunstenaars leidde tot de bouw van villa's en landhuizen, eenvoudiger woonhuizen en atelierwoningen. Voor de inheemse bevolking werd op bescheiden schaal woningwetbouw gerealiseerd.
De villa's, landhuizen en atelierwoningen werden over het algemeen in het noorden en westen en zuidwesten van het dorp Bergen gebouwd. De eenvoudiger woonhuizen over het algemeen in het zuidoosten. Woningwetbouw ontstond in het voormalige buurtschap Oostdorp en direct ten westen van de Stationsstraat, op de grens met de villawijk rond het Van Reenenpark.

Bergen kent weinig aaneengesloten bebouwing. Wel zijn er dubbele woonhuizen en als bouwkundige eenheid ontworpen blokken met meerdere woningen. Bij de aaneengesloten bebouwing rond Ruïnekerk, delen van de Dorpsstraat en de Stationsstraat is sprake van winkelwoonhuizen met een centrumfunctie. De Stationsstraat heeft door de bouwhoogte van twee lagen met kap een meer stedelijk karakter. Onder de villa's en landhuizen is er een ruime variatie in ontwerp en uitvoering. Veel villa's die tussen 1900 en 1915 werden gebouwd hebben een verticaal karakter en combineren een al dan niet gevarieerde opstand en kapbehandeling met rustieke houten elementen.
Na 1915 werden veel, op de inheems landelijke bouwkunst geïnspireerde panden gebouwd. Dit informele woonhuis, in typologische zin landhuis genoemd, karakteriseert zich door zware laagkomende vaak rieten

kappen boven een bouwlichaam op vrij grondplan. Kunstenaars lieten vooral dit type woonhuis als atelierwoning bouwen. Stilistisch werd regelmatig voor de Amsterdamse School gekozen. Naast een aantal beroemde voorbeelden in het park Meerwijk dragen veel landelijke woonhuizen kenmerken van de Amsterdamse School. Dit geldt in veel mindere mate voor de Nieuwe Zakelijkheid, waarvan in Bergen een enkel voorbeeld is aan te treffen.
Opmerkelijk is dat de drie voorbeelden alle van de Bergense architect M. Cijffers zijn.

Onder de eenvoudiger woonhuizen ziet men veelal kenmerken van de Amsterdamse School. Daarnaast zijn er veel voorbeelden van woonhuizen op rechthoekig of L-vormig grondplan, bestaande uit één bouwlaag met hoog zadeldak of mansardekap. Ook is er een relatief hoeveelheid woonhuizen op vierkant grondplan, bestaande uit één bouwlaag onder al dan niet gebroken paviljoensdak dat zowel in pannen als in riet kan zijn uitgevoerd. Dit type woonhuis, waarbij in één of meerdere hoeken een door de overstekende kap overdekt terras of portiek kan zijn uitgespaard, komt ook voor in de villagebieden. Met name langs de noordzijde van de Kerkelaan staat een ruime hoeveelheid van dit soort panden.

De bijzondere bebouwing vertoont ook weer veelal invloed van de Amsterdamse School. Dit geldt met name voor de Gereformeerde kerk aan de Dr. van Peltweg en voor het grootste deel van de gebouwen die al dan niet meer behoren tot het complex van het Ursulinenklooster langs de zuidzijde van de Loudelsweg. Een markant voorbeeld is het voormalige retraitehuis, dat in 1925 naar ontwerp van de Bergense architect Leijen werd gebouwd.
Invloed van de Amsterdamse School kan in de meeste schoolgebouwen worden herkend. Ook de naar ontwerp van de Bergense gemeente-architect J.H. Roggeveen uitgevoerde transformator stations en straatbanken vertonen kenmerken van deze stijl. De straatbanken staan langs de Eeuwigelaan en nabij het monument voor mevrouw Van Reenen in Bergen aan Zee.

In de naoorlogse uitbreidingswijken werden voornamelijk eengezins-woningen gebouwd. Daarnaast de zich verdichting en vervanging met individuele woonhuizen voor.

6.2 De badplaats Bergen aan Zee

Veel van de bebouwing uit de MIP-periode verdween in de Tweede Wereldoorlog. De resterende bebouwing bestaat voor een groot deel uit kleinere villa's van één bouwlaag met kap die rond het Engelse Park en het Parnassiapark staan.
Afwijkend van karakter is een strak ontworpen kleine villa met plat dak die rond 1935 naar ontwerp van de architecten Merkelbach en Karsten werd gebouwd. Van de oorspronkelijke badplaatsbebouwing resteren nog twee gemutileerde pensions van twee bouwlagen met kap en langs de voormalige trambaan nog wat traditionele woonhuizen van één bouwlaag met hoog zadeldak.
Van de bijzondere bebouwing resteert het Vredeskerkje, in 1918 gebouwd naar ontwerp van H.L. baron Taets van Amerongen en de Bergense architect P. Elders. Dan is er de villa Russenduin, die door de toren en de situering op een duintop een markante positie inneemt. En ten slotte zijn er de drie kinderkoloniehuizen waarvan achter het meest oostelijke exemplaar (Jong Nederland) een betonnen lighal of solarium

schuilgaat, die omstreeks 1935 werd gebouwd naar ontwerp van de architect G. Arendzen. De lighal werd gebouwd volgens de opvattingen van de Nieuwe Zakelijkheid.

Anno 1989 wordt het karakter van de badplaats voor een groot deel bepaald door bebouwing die na 1945 tot stand kwam. De kustlijn wordt gedomineerd door het hotel Nassau-Bergen, dat tussen 1945 en 1950 naar ontwerp van gemeente-architect J.H. Roggeveen werd herbouwd. Ten noordoosten van dit hotel staat thans bebouwing in een onsamenhangende structuur.

6.3 Het buurtschap Zanegeest

De overwegend agrarische bebouwing bestaat voornamelijk uit stolpboerderijen en enige landarbeiderswoningen. De stolpen uit de MIP-periode zijn voornamelijk van het sobere type uit de tweede helft van de 19de eeuw. De landarbeiderswoningen zijn van bescheiden afmetingen en bestaan steeds uit één bouwlaag met zadeldak, waarvan de noklijn evenwijdig is aan de weg.

6.4 Het buurtschap Het Woud

Hier geldt in grote lijnen hetzelfde als bij Zanegeest.

6.5 Verspreide bebouwing

Wat betreft de agrarische bebouwing geldt hetzelfde als bij Zanegeest. Daarnaast zijn er villa's, eenvoudiger woonhuizen en objecten in verband met de bemaling. Naast de Philisteinsche molen, een achtkantige Noordhollandse binnenkruier uit 1897, staan er enige 20ste eeuwse elektrische gemalen gespreid door het poldergebied. Het betreft veelal eenvoudige bouwwerken op vierkant grondplan met tentdak. Afwijkend is het in de dijk van de Bergerringsloot gebouwde gemaal in verband met de afwatering van het voormalige militaire vliegveld Bergen (1939). In de Groeneweg, de oostelijke toegangsweg tot het vliegveld, liggen nog de restanten van een wegversperring. De versperring bestaat uit schuin in beton gevatte H-profielen die zich nog aan weerszijden van de rijweg bevinden. De constructie dateert vermoedelijk uit 1938-'39 en heeft wellicht deel uitgemaakt van de Nederlandse vliegveldverdediging.
De bebouwing die de Duitse bezetter om het vliegveld liet plaatsen bestaat voornamelijk uit groepen dunwandige manschappen-verblijven, waarbij veel gebruik is gemaakt van als beton gepleisterde baksteen en gasbetonblokken. Aan de westzijde van het terrein staat nog een hangar die in opdracht van de Duitse bezetter voor de stalling van een klein verkenningsvliegtuig werd gebouwd. De hangar is geheel van baksteen, maar is aan de binnenzijde dusdanig gepleisterd, dat het lijkt alsof er sprake is van een ommetselde betonnen ruimte.

Het drinkwatercomplex in het duingebied kent geen bebouwing uit de periode van vóór de overname door het Provinciaal Waterleidingbedrijf in 1920. De huidige bebouwing bestaat uit enige dienstgebouwen in een traditionele doch zakelijke baksteenarchitectuur. Een bijzonder karakter vertonen de dienstgebouwen met plat dak in overstek. Met name de op gelijke afstand van elkaar geplaatste, éénzijdig halfronde kleine volumen verdienen vermelding. Het centrale pompgebouw dateert van na 1960.

7. Stedebouwkundige typologie

De stedebouwkundige typologie richt zich op de ruimtelijke ontwikkelingen in de gemeente Bergen tussen 1850 en 1940. Deze ontwikkelingen zijn steeds van niet-stedelijk karakter. De gebruikte terminologie en arcering is merendeels gebaseerd op de publicatie: **Stedebouwkundige ontwikkelingen (1850-1940)**, Zeist 1987, pp. 54-74.
(Zie afbeelding 15.)

Algemeen
In de als zodanig gearceerde gebieden ligt de nadruk op het wonen. Het betreft ontwikkelingen van voornamelijk niet-planmatige aard boven een op de pré-stedelijke structuur geënt stratennet. Er zijn vrijwel steeds voortuinen en de bebouwing is overwegend niet-aaneengesloten. De gebieden bevatten overwegend de in paragraaf 5.2 genoemde bebouwing van eenvoudiger signatuur.

Tuinwijkachtige ontwikkelingen
Hier ligt de nadruk op de woonfunctie en is er sprake van een relatie tussen ontworpen stratenplan en de veelal complexmatige bebouwing. In Bergen kan hieronder Tuindorp-Oostdorp worden gerekend, de in het oosten van het dorp gelegen buurt tussen Van Blaaderenweg (noord), Willem Reijersweg (oost), Kogendijk (zuid) en Colnotweg (west). De buurt bevat straten met openbaar en particulier groen. Het openbare groen in de vorm van plantsoenen, grasbermen en straatbomen; het particuliere groen in de vorm van voortuinen en hagen. De buurt die omstreeks 1920 werd opgezet bevat complexmatige woningwetbouw van een drietal basistypen: Dubbele woningen onder zadeldak met dakkapel; dubbele woningen onder mansardekap; woningen onder zadeldak waarvan de middelste twee worden geaccentueerd door topgevels haaks op de noklijn. Het hart van de buurt wordt gevormd door een driehoekig openbaar grasveld met hagen en een centrale boom.

Villagebieden
De functie wonen staat centraal en is er zowel sprake van niet-planmatige als planmatige ontwikkelingen. De niet-planmatige ontwikkelingen zijn te vinden in het gebied ten westen van het Oude Hof. Hier werden tussen 1910 en 1940 voornamelijk landhuizen gebouwd. Langs de Buerweg ook enige atelierwoningen. De planmatige ontwikkelingen worden ten noordoosten van het Oude Hof aangetroffen. Hier werden villa's en landhuizen gebouwd op een niet voltooid stratenplan, dat ten dele werd gerealiseerd op de gronden van een in 1911 tot hertenkamp getransformeerde renbaan (afb. 13). Het stratenplan draagt bijzondere vormkenmerken van een landschappelijke aanleg binnen een kader van rechte wegen. Dit kader gaat terug op de 17de eeuwse tuinaanleg van het Oude Hof. De villagebieden hebben groene straten met de in Bergen algemeen voorkomende grasbermen en huizen met tuinen rondom. De bebouwing is voornamelijk losstaand en niet-complexmatig. Wel komen dubbele woonhuizen voor.
Park Meerwijk, dat aan alle zojuist genoemde criteria voldoet is ten slotte aan de oostzijde van het Oude Hof als villagebied gearceerd. Aan de noord- en zuidzijde van Bergen aan Zee zijn respectievelijk de villagebieden Engelse Park en Parnassiapark aangegeven. Het stratenplan is in beide gevallen planmatig met landschappelijke vormkenmerken (plan Springer).

Groene gebieden
Als zodanig worden aangegeven: de Algemene Begraafplaats die omstreeks 1920 in het noordoosten van de gemeente langs de Kerkedijk werd aangelegd en het bosachtige gebied ten noordwesten en ten oosten van het Oude Hof, alsmede dit Oude Hof zelf. Afgezien van de begraafplaats gaat het hier om gebieden die in aanleg ouder zijn dan 1850. Er is echter sprake van een onlosmakelijke relatie met de aangrenzende villagebieden die wel uit de MIP-periode dateren. Een oudere begraafplaats kan thans nog in totaal verwaarloosde toestand aangetroffen direct ten oosten van het 'groene gebied', in de directe omgeving van de Van Reenenschool aan het Spaanschepad. Te oordelen naar de resten van het gietijzeren toegangshek en de grafstenen is hier sprake van een 19de eeuwse dodenakker. Op de wandelkaart van 1934 (afb. 5a), wordt deze oude begraafplaats duidelijk aangegeven. Het gebied is te klein om in de arcering te worden opgenomen.

Kerkelijke en onderwijsfuncties
Het betreft hier de, aan de zuidzijde van de Loudelsweg gelegen reeks van gebouwen die tussen 1900 en 1940 in opdracht van de zusters Ursulinen werd gebouwd. Het zijn van west naar oost: een voormalige lagere school, een klooster met kapel en internaat, een voormalige huishoudschool en op enige afstand zuidwaarts, een voormalig retraitehuis met kapel en toren. Na 1945 kwam ten westen van het retraitehuis nieuwbouw tot stand.

Lineaire ontwikkelingen
Zijn aangegeven langs de in de MIP-periode als zodanig fungerende uitvalswegen. In het noordwesten het noordelijke deel van de Breelaan, die tussen 1910 en 1940 voornamelijk aan de oostzijde werd bebouwd. In het noordoosten de Kerkedijk, die vanaf de splitsing Notweg, Russenweg tussen 1920 en 1940 langs de noordzijde werd bebouwd. Centraal in de plaats de Dorpsstraat en Bergerweg, de belangrijkste uitvalsroute naar Alkmaar waarlangs tussen 1850 en 1940 aan twee zijden renteniers-woningen, een enkele villa, eenvoudiger woonhuizen, hotels, pensions en bedrijfspanden werden gebouwd. En ten slotte in het verlengde van de Dorpsstraat het begin van de Hoflaan, waarlangs tussen 1900 en 1940 villa's en pensions verrezen.

Medisch-sociaal gebied
De arcering beslaat de drie voormalige koloniehuizen langs de Verspijckweg in het noordoosten van Bergen aan Zee.

Waterwingebied
In het duingebied is het complex van de duinwaterleiding als zodanig gearceerd.

Vliegveld
De arcering betreft het voormalige militaire vliegveld in de Bergermeerpolder.

De na 1940 gereconstrueerde gebieden betreffen de tussen 1940 en 1945 afgebroken delen van Bergen aan Zee.

8. Gebieden met bijzondere waarden

Gebied 1 omvat Park Meerwijk. Het in het vorige hoofdstuk als villagebied gearceerde park wordt begrensd door Studler van Surcklaan (noord), de achtererfscheiding van de oostelijke bebouwing van de Meerwijklaan, de Lijtweg (zuid) en de Meerweg (west). Het betreft hier een totaalproject van terreinaanleg en bebouwing. Binnen een parkachtig gebied staan op informele wijze een aantal landhuizen, die in situering en architectuur een onlosmakelijke samenhang met dat gebied en met elkaar vertonen.
Het kleine park werd in 1917 aangelegd en de percelen werden bebouwd met enkele, dubbele en aaneengebouwde woonhuizen naar ontwerp van architecten behorende tot de Amsterdamse School. J.F. Staal, C.J. Blaauw, Margaret Kropholler, C.F. La Croix en P.L. Kramer bouwden in totaal 17 uitbundig vormgegeven woonhuizen met een sterk landelijk karakter. Drie aaneengebouwde landhuizen naar ontwerp van P.L. Kramer gingen door brand verloren, maar de overige panden zijn tamelijk gaaf bewaard gebleven. Vaak is de roedenverdeling in de vensters gewijzigd. Ter plekke van de verbrande huizen verrezen traditionele kleine villa's.
(Zie afbeelding 15.)

Gebied 2 omvat het niet-planmatige villagebied ten westen van het Oude Hof, het Oude Hof zelf, de Hoflaan en het groene gebied ten zuiden hiervan. Het gebied wordt begrensd door het voormalige tracé van de stoomtram (noord), de kerkbuurt (noord-oost), de Maesdammerlaan (oost), de Studler van Surcklaan (zuid-oost), de Sluislaan (zuid), en het Wiertdijkje (zuid-west).
Het villagebied valt grotendeels samen met het oude Bergense buurtschap Westdorp dat direct ten westen van het Oude Hof lag en dat zich uitstrekte langs de beide zijden van de Buerweg. Hiervan is enige pré-stedelijke bebouwing overgebleven. Ten behoeve van het MIP zal dit gebied in het vervolg worden aangeduid met 'Westdorp'.
Het gebied bevat grote villa's aan weerszijden van de Eeuwigelaan en meer bescheiden woonbebouwing en atelierwoningen tussen Buerweg en Wiertdijkje. De lineaire ontwikkeling langs de Hoflaan bevat rentenierswoningen, villa's en pensions.
Het gebied geeft een beeld van de transformatie van een agrarisch buurtschap door de maatschappelijke ontwikkelingen na 1900.
Landschappelijke kwaliteiten zijn aanwezig in de vorm van het licht geaccidenteerd en bosrijk karakter van dit stroomwalgebied achter de jonge duinen. Het Wiertdijkje vormt de grens van dit hogere gebied met het lager gelegen polderland.
Het Oude Hof is als structuurbepalend element in het gebied opgenomen. De rechte loop van de Hoflaan – de verbinding met de Kerkbuurt – en die van de Eeuwigelaan zijn nauw verbonden met de mathematische aanleg van dit oude centrum van de voormalige Heerlijkheid.

Gebied 3 omvat het deels planmatige villagebied dat in het noordoosten op gebied 2 aansluit, alsmede de bebouwing van Breelaan, Notweg en Russenweg. Het gebied wordt begrensd door het Bergerbosch (west), de achtererfscheidingen van de Breelaan, Notweg en Russenweg (oost), de Kerkbuurt (zuidoost) en het voormalige tracé van de trambaan Bergen-Bergen aan Zee (zuid). Het gebied valt ten dele samen met het verdwenen buurtschap Oudburg (afb. 2).

Omdat het centraal gelegen Van Reenenpark een structuurbepalend element vormt zal dit gebied ten behoeve van het MIP 'Van Reenenpark' worden genoemd.
Bij de stedebouwkundige typologie werd het stratenplan van het gebied ten zuiden van de Guurtjeslaan reeds toegelicht. Door de gedeeltelijke aanleg op uitlopers van de jonge duinen is het stratenplan in de nabijheid van de Komlaan geaccidenteerd. Pré-stedelijke wegen als Komlaan en Kerkelaan tonen op delen het karakter van zogenaamde 'holle wegen', wegen met aan weerszijden hogere bermen. Het stratenplan ten zuiden van de Guurtjeslaan werd niet voltooid. Uit een uitbreidingsplan van 1932 blijkt dat de gronden ten noorden van de Rondelaan ten behoeve van villabouw konden worden bestemd. De rotonde op de hoek van Guurtjeslaan en de aan de noordzijde nooit ontsloten Komlaan zou in deze opzet een meer centrale functie gaan vervullen.

Gebied 4 omvat het rond 1920 gerealiseerde Tuindorp-Oostdorp, de enige tuinwijkachtige ontwikkeling voor arbeiders in de gemeente Bergen. In 7.2 is de buurt reeds beschreven. Het gebied wordt begrensd door de Van Blaaderenweg (noord), de Willem Reijersweg (oost), de Kogendijk (zuid) en de Colnotweg (west).
Het gebied is als bijzonder onderscheiden om de uniciteit voor de gemeente Bergen en door het gave, niet tot woonerf getransformeerde, karakter van het straatbeeld.

Gebied 5 omvat het voormalige militaire vliegveld Bergen. In paragraaf 4.5 is de geschiedenis van het vliegveld beschreven. Het na 1945 weinig veranderde gebied geeft een beeld van de afmetingen van een Nederlands militair vliegveld uit 1938 dat tussen 1940 en 1945 door de Duitse bezetter van een rondom-verdediging werd voorzien. Aan de noord-, oost-, zuid- (gemeente Egmond) en westzijde zijn nog groepsgewijze versterkingen van de Duitse verdediging van het vliegveld bewaard gebleven. Dit laatste in de vorm van dunwandige, deels uit gepleisterde baksteen vervaardigde, manschappenverblijven en betonnen verdedigingswerken. Uit defensief oogpunt was de bebouwing oorspronkelijk met duinzand bedekt. Door de inwerking van de wind kwamen ze in de loop der jaren als hoekige objecten in het landschap te staan. Uit de Nederlandse periode resteert thans nog het in 4.5 genoemde voormalige dieselgemaal in de dijk om de Bergerringvaart.

Gebied 6 omvat de oude 'koloniehoek' aan de Verspyckweg in Bergen aan Zee. Door de gaaf bewaarde relatie tussen open duingebied en koloniehuizen geeft het gebied een representatief beeld van de opvatting over de gezondheidszorg voor kinderen ('bleekneusjes') tussen 1900 en 1940. De bebouwing kwam voornamelijk kort na 1900 tot stand. Omstreeks 1930 werd de eerder genoemde lighal gebouwd. Het object heeft betekenis vanwege architectuur-historische, en sociaal-historische kwaliteiten en hoogstwaarschijnlijk om de zeldzaamheid. Architectuur-historische kwaliteiten om de bijzondere functionalistische vormgeving, sociaal-historische kwaliteit als restant van een inmiddels gewijzigde opvatting over de gezondheidzorg.

Verantwoording inventarisatie

Binnen de grenzen van de gemeente Bergen zijn uit de periode 1850-1940 geïnventariseerd:

- bijzondere objecten als kerken, het raadhuis, het postkantoor, het internaat, het retraitehuis, scholen, gebouwen voor nutsbedrijven, utiliteitsgebouwen, koloniehuizen en militaire objecten;
- plattelands- en pré-stedelijke architectuur bij gaafheid, zeldzaamheid en/of bijzondere relatie met de omgeving;
- bebouwing met architectonische waarde;
- bebouwing met waarde voor de lokale en/of regionale architectuurgeschiedenis bij gaafheid of zeldzaamheid;
- van de grote hoeveelheid woonhuizen zonder speciale kwaliteiten, gedacht wordt aan de grote hoeveelheid panden van één bouwlaag met zadel- of mansardekap die overal in de regio voorkomen, enkele representatieve voorbeelden;
- woningwetbouw in een tuinwijkachtige context per straatwand, anders alleen bij bijzondere kwaliteit, gaafheid of zeldzaamheid.

Binnen de gebieden van bijzondere waarden is steeds intensief geïnventariseerd.

Bij de inventarisatie is een globaal onderscheid gemaakt tussen villa en landhuis. Dit is een typologisch onderscheid tussen de wat meer formele en de informele, op inheems landelijke voorbeelden geïnspireerde woonhuisbouw. Laatstgenoemd type karakteriseert zich vaak door een zware, soms golvende rieten kap die ten dele tot boven de parterre is doorgetrokken. Waar de verdieping als muurvlak is behandeld bevindt zich vaak gepotdekseld beschot. De niet expliciet landelijke voorbeelden worden villa genoemd. Dit woonhuistype overheerst tot de Eerste Wereldoorlog, daarna krijgt het landelijke type de overhand.

De geïnventariseerde objecten en complexen zijn per MIP-deelgebied alfabetisch op straatnaam gerangschikt.

Geraadpleegde werken

Bergen in Noord Kennemerland, verslag van het gedeelte van het streekplanonderzoek, dat betrekking heeft op de gemeente Bergen, Provinciaal Planologische Dienst, Noord-Holland, Haarlem 1961.

Beschrijving van de provincie Noord-Holland, behorende bij de Waterstaatkaart, bijgewerkt tot 1 januari 1950.

Bins, F.F.P., Het Herstellingsoord van het Burgerweeshuis te Amsterdam in Bergen aan Zee *Eigen Haard*, 1908, p. 472.

De bodem van Noord-Holland, stichting voor bodemkartering, Wageningen 1974.

Cordfunke, E.H.P., *Alkmaar in prehistorie en middeleeuwen, Tien jaar stadskernonderzoek*, Zutphen 1978.

Don, P. *Kunstreisboek Noord-Holland*, Zeist 1987.

Dorpsgezicht Bergen. Toelichting op het voorstel tot aanwijzing van Bergen tot beschermd dorpsgezicht, RdMZ, september 1983.

Hoogveld, C., *Glas in lood in Nederland 1817-1968*, SDU Uitgeverij z.j.

Huizengroep van P.L. Kramer in het park Meerwijk te Bergen, *Buiten*, jaargang 15, 1921 pp. 280-281.

Jellema, H., e.a., *Bergen aan Zee*, badplaats sinds 1906, Schoorl 1981.

Klandermans, A., *Bergen (NH)*, Een sociaal geografische skriptie, 1974.

Kok, K., *Stoomtrams rond Alkmaar*, Schoorl 1981.

Landschapsonderzoek Noord-Holland, deel Noord-Kennemerland, uitgevoerd door bureau Maas te Zeist in opdracht van de Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland 1986 (met ingang van 1989: Dienst Ruimte en Groen).

Loghem, J.B. van, Ontwerp van de bebouwing van het 'dorpje' te Bergen aan Zee, *Bouwkundig weekblad*, 1e jaargang 40, 1919, pp. 89-90.

Nannes-Gorter, C. Het Russenduin te Bergen aan Zee. *Eigen Haard*, 1919, p. 221.

Reenen-Völter, M. van, *De Heerlijkheid Bergen in Woord en Beeld*, Alkmaar 1903.

Roo, H.C. de, *De bodemgesteldheid van Noord Kennemerland*, 's-Gravenhage 1953.

Sevenhuysen, A.M.J., 't Park Meerwijk te Bergen NH, *Bouwkundig Weekblad*, jaargang 39, 1918, pp. 215-218.

Steegh, A. *Monumenten van Nederland*, 1100 historische nederzettingen in kaart, Zutphen 1985.

Visser, A., In Memoriam J.H. Roggeveen, *Noord-Holland*, jaargang 1, 1956 pp. 52-53.

Wijdeveld, H.Th., Het park Meerwijk te Bergen, *Wendingen*, jaargang 1, 1918, p. 8.

Tabellen

De volgende gegevens werden ontleend aan de Databank van de Universiteit van Amsterdam, vakgroep sociale geografie, 1988.
De totaalaantallen vanaf 1890 tot en met 1930 zijn door de auteur toegevoegd.

Tabel 1 **Aantal inwoners van de gemeente Bergen NH tussen 1850 en 1940 per tien jaar (op 31 december van elk jaar).**

Jaar	Mannen	Vrouwen	Totaal
1851			1061
1860			1188
1870			1269
1875			1350
1880			1465
1890	778	785	1563
1900	767	786	1553
1910	1087	1284	2371
1920	1892	2183	4075
1930	2604	3111	5715
1940	3165	2774	6939

Tabel 2 **Uit de voorgaande gegevens kan de toename van de bevolking in de gemeente Bergen als volgt worden geschematiseerd:**

Jaar	Aantal	Toename
1851	1961	
1860	1188	127
1870	1269	81
1875	1350	81
1880	1465	115
1890	1563	98
1900	1553	−10
1910	2371	818
1920	4075	1704
1930	5715	1640
1940	6939	1224

Herkomst afbeeldingen

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland: ingetekend op kaart Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland 1984, volgens de gemeentelijke indeling per 14-03-1988.
2. Gemeente Bergen 1858: Militaire kaart no. 19, verkend in 1858, bijgewerkt volgens gegevens der militaire verkenning van 1876-1877, herzien 1886.
3. Gemeente bergen 1866, Kuyper, J., Gemeente-atlas van de provincie Noord-Holland, 1869.
4. Gemeente Bergen 1916: topografische kaart Bergen, verkend in 1877, herzien in 1894, gedeeltelijk herzien tot 1916.

5a. Het dorp Bergen 1934, wandelkaart.
5b. Bergen aan Zee 1934, wandelkaart.

6. Gemeente Bergen 1946: Topografische kaart 19A, verkend in 1939, gedeeltelijk herzien tot 1916.
7. Gemeente Bergen 1983: Topografische kaart Noord-Holland 1983, Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland (met ingang van 1989: Dienst Ruimte en Groen).
8. MIP-deelgebieden, bebouwing na 1945 en gemeentegrenzen: ingetekend door auteur op basis afb. 7.
9. Bodem en grondgebruik: ingetekend door auteur op basis afb. 7.
10. Jonge duinen, strandwallen en geesten in Kennemerland: Bodem van Noord-Holland, p. 51.
11. Infrastructuur: ingetekend door auteur op basis afb. 7.
12. Bergen, detail van de kaart van de Heerlijkheid Bergen, uitgegeven bij Blaeu, omstreeks 1650.
13. Bergen en Bergen aan Zee voor 1909, wandelkaart.
14. Ontwerptekeningen Bergen aan Zee door L.A. Springer en H.P. Berlage: Jellema pp. 23, 24.
15. Stedebouwkundige typologie.
16. Bergen 1989: VVV 1989.
17. Bergen aan zee: VVV 1989.

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland

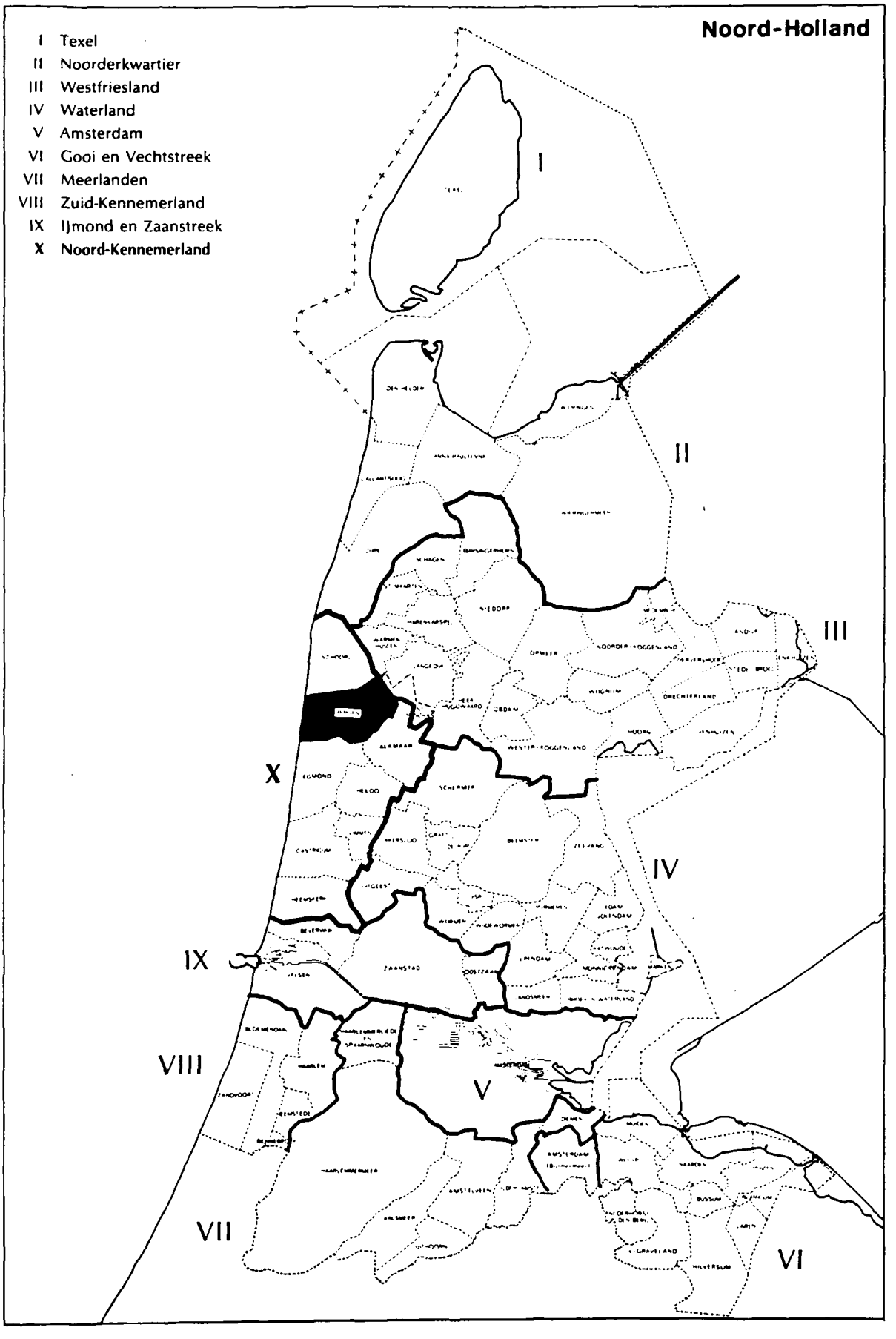

2. Gemeente Bergen 1858

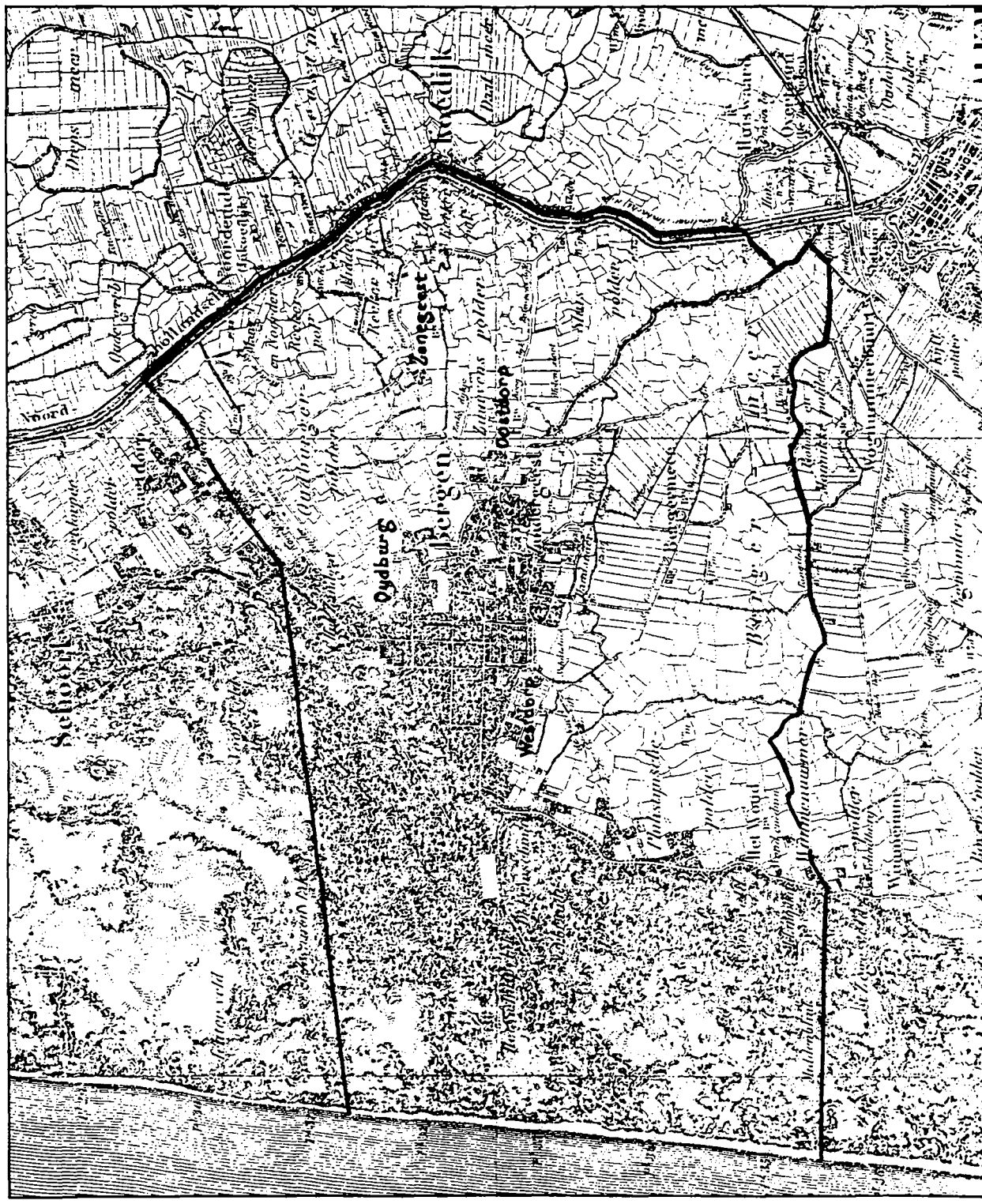

3. Gemeente Bergen 1866

PROVINCIE NOORD-HOLLAND. GEMEENTE BERGEN.

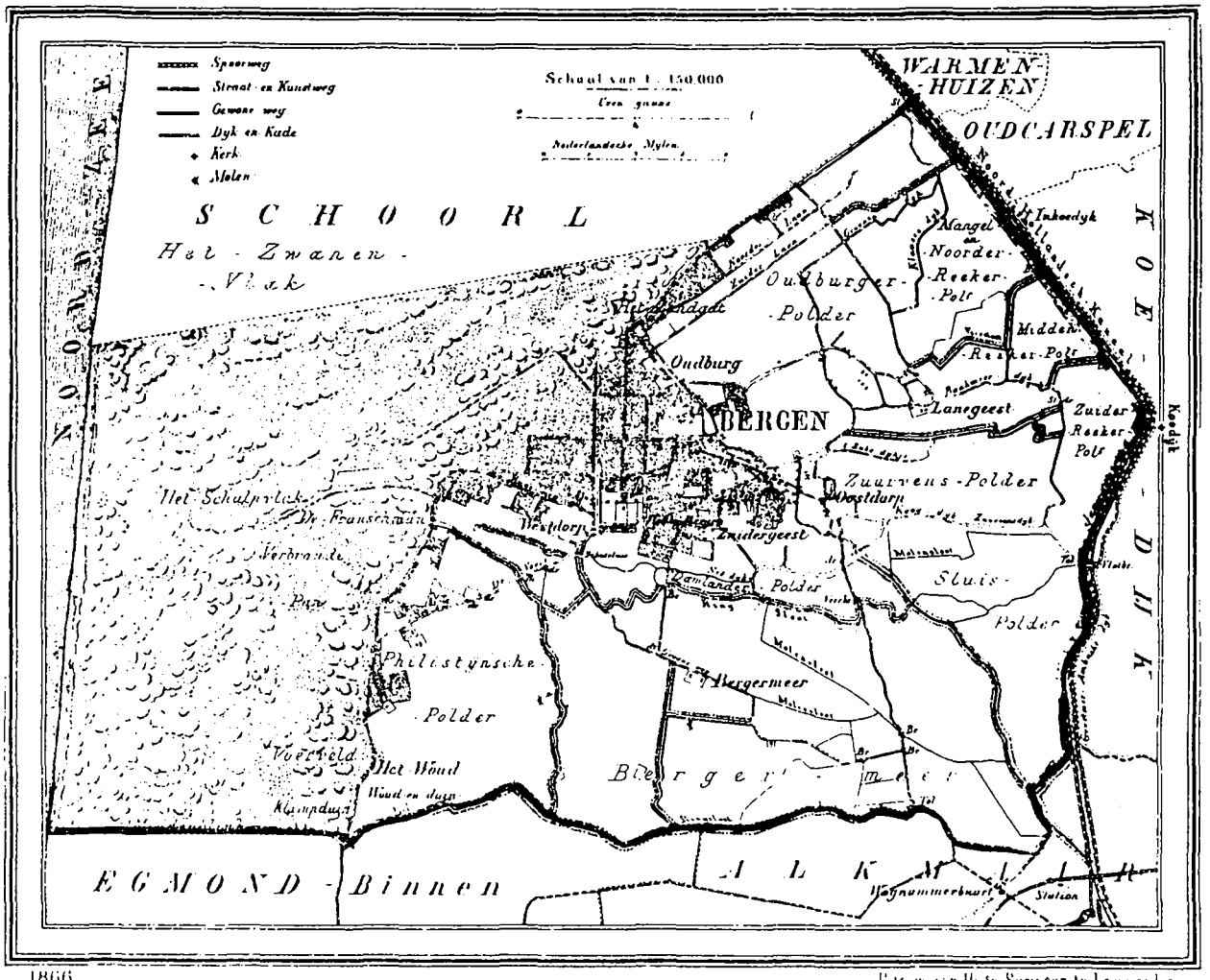

1866. 3686 Bunders. 1200 Inwoners. Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

4. Gemeente Bergen 1916

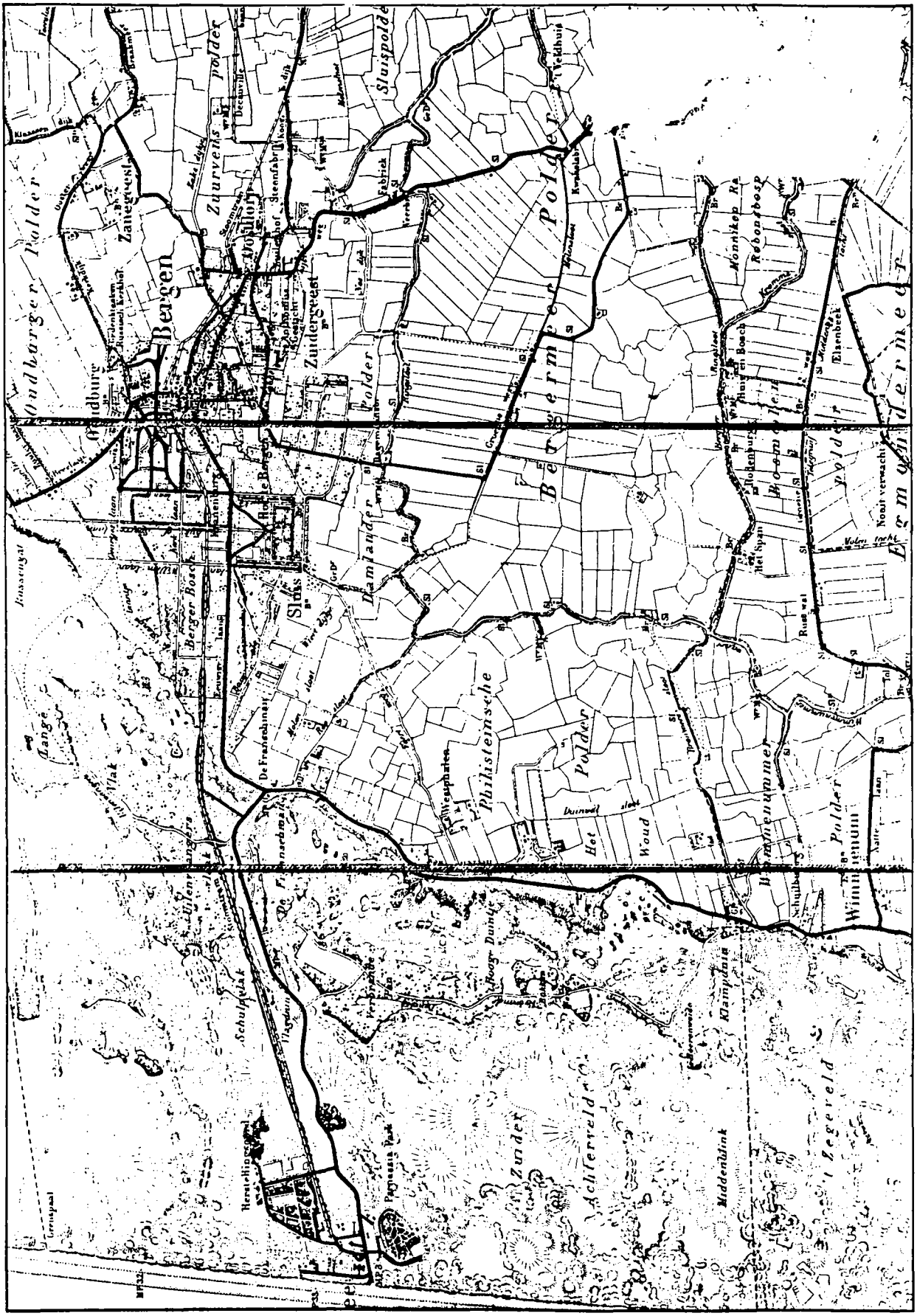

5a. Het dorp Bergen 1934

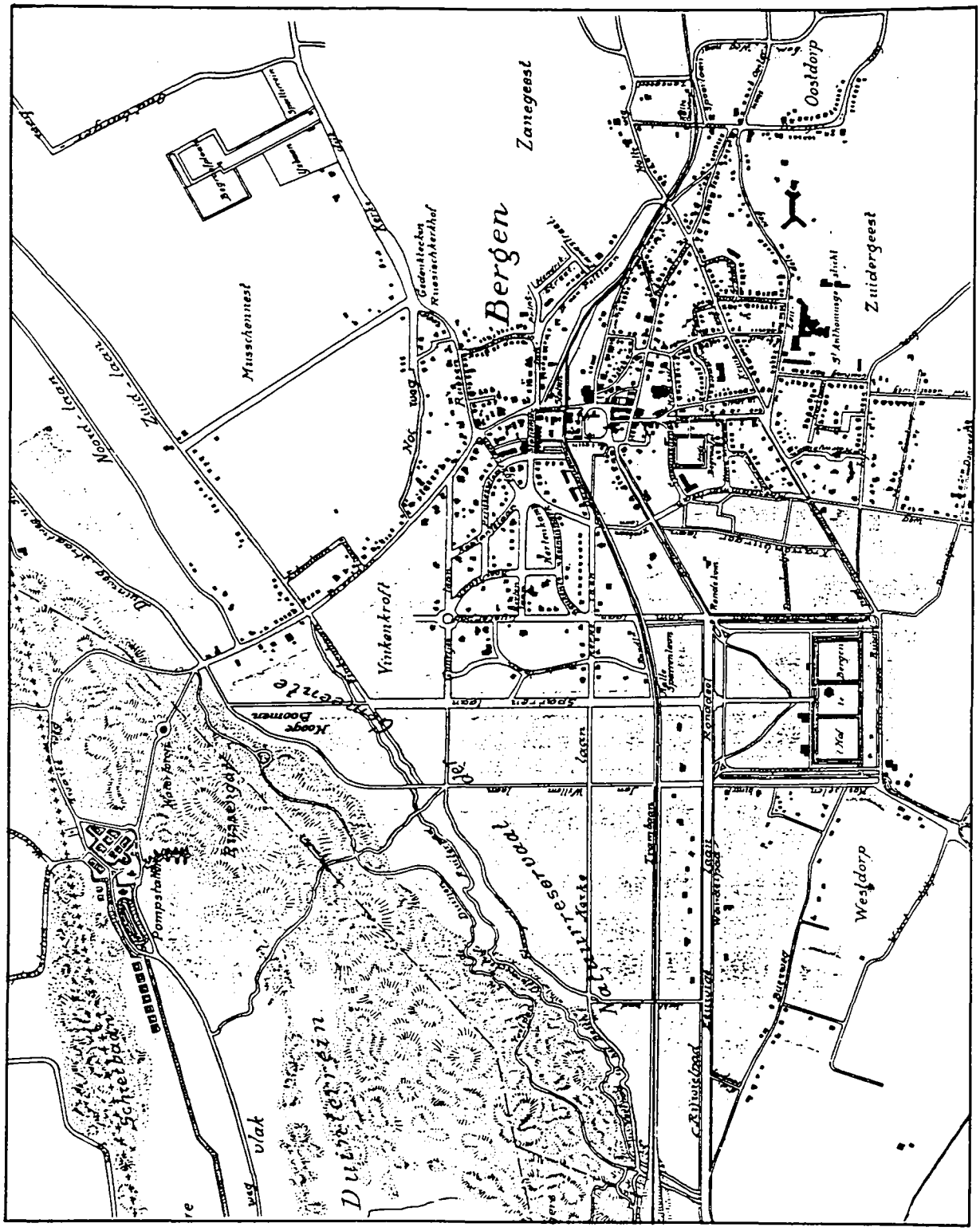

5b. Bergen aan Zee 1934

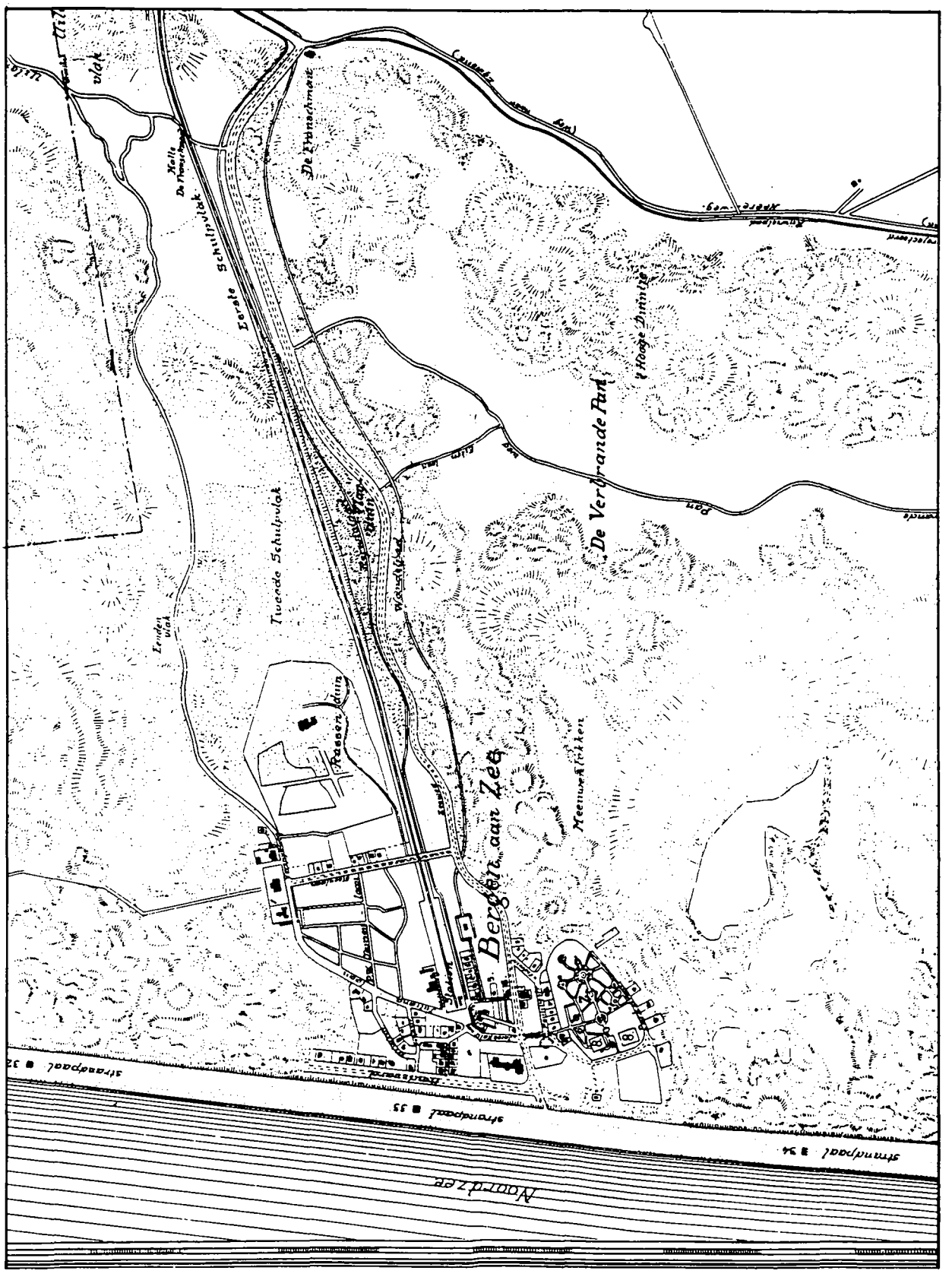

6. Gemeente Bergen 1946

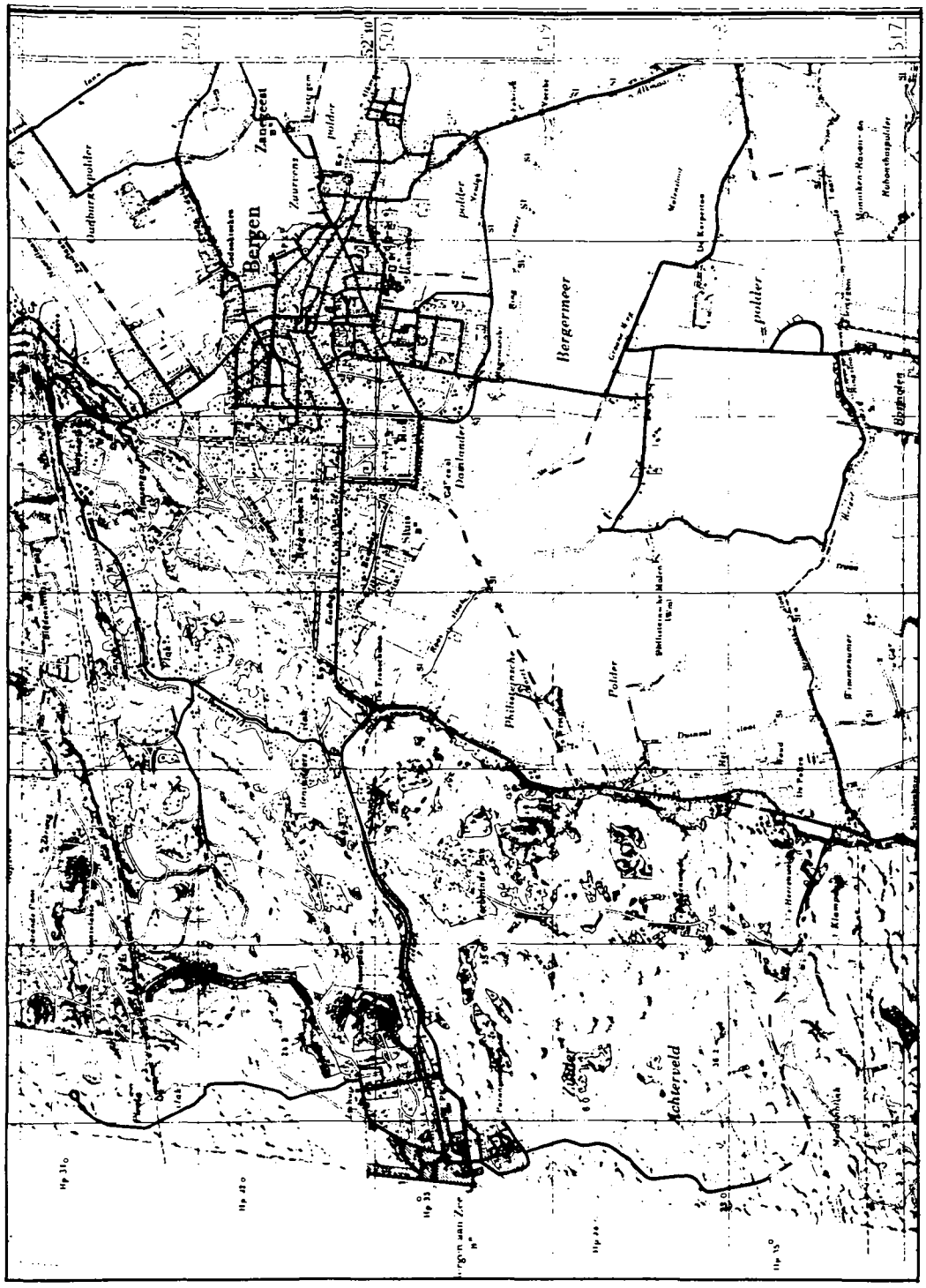

7. Gemeente Bergen 1983

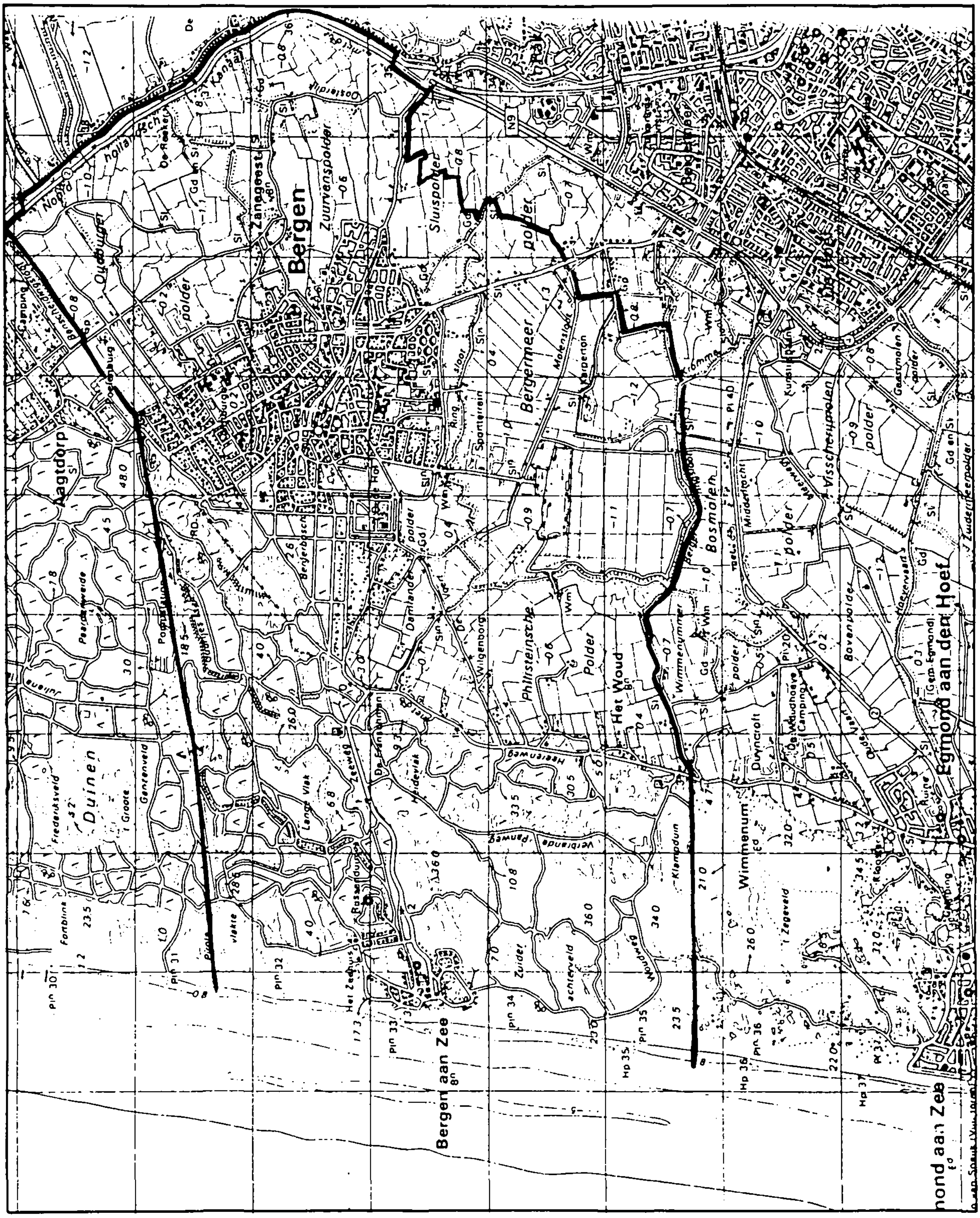

8. MIP-deelgebieden

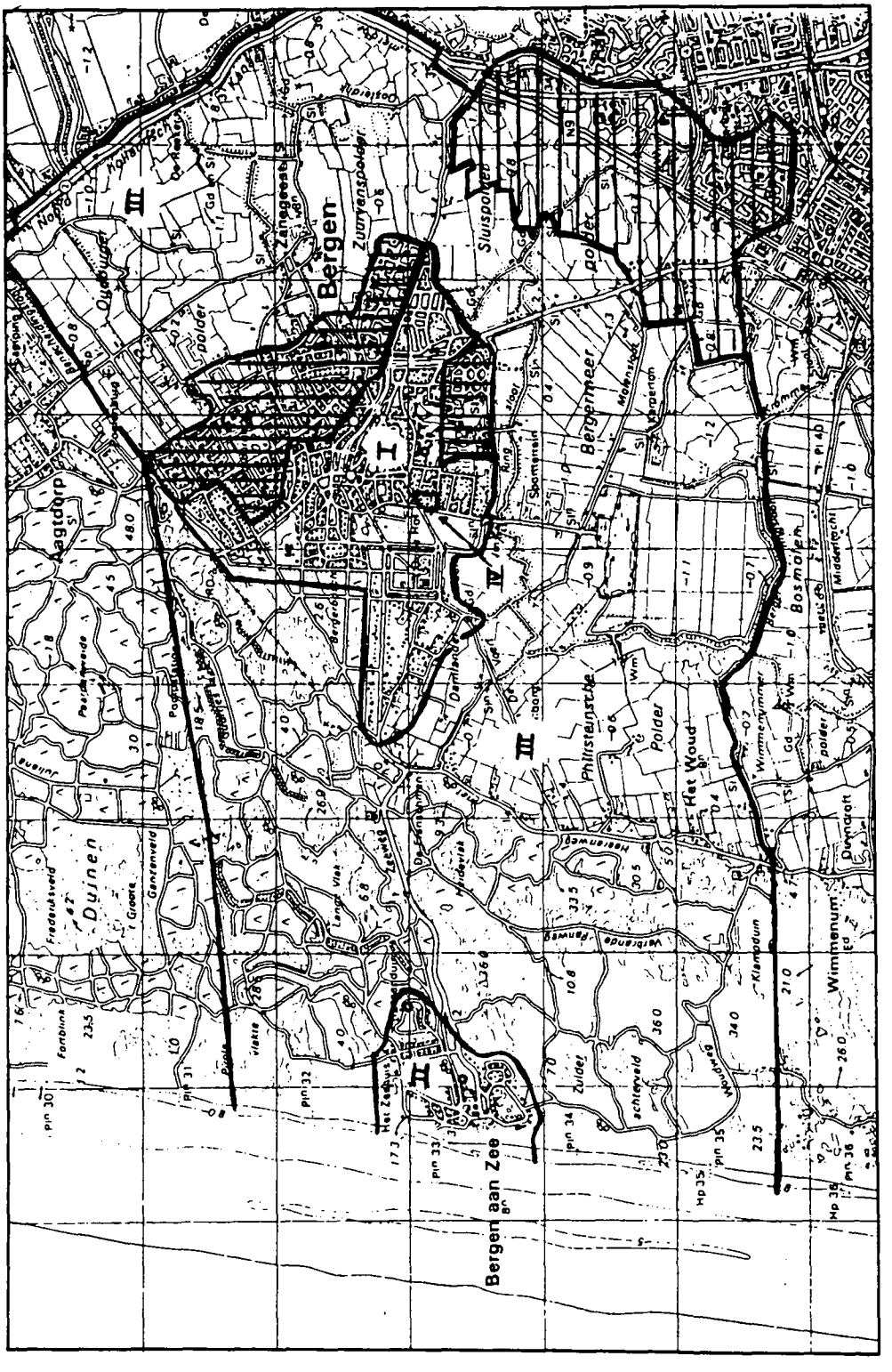

9. Bodem en grondgebruik

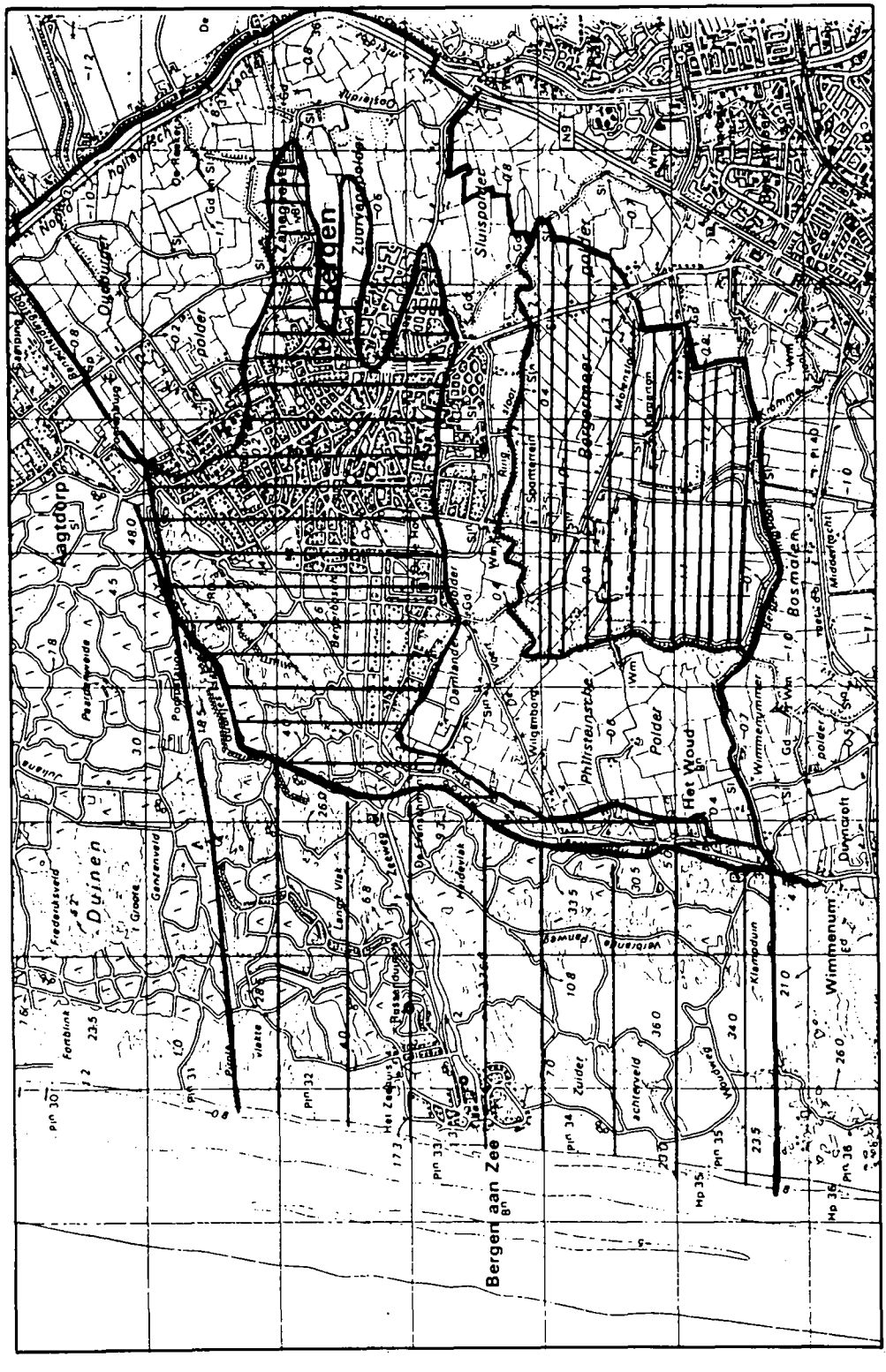

10. De geesten en de jonge duinen van Kennemerland

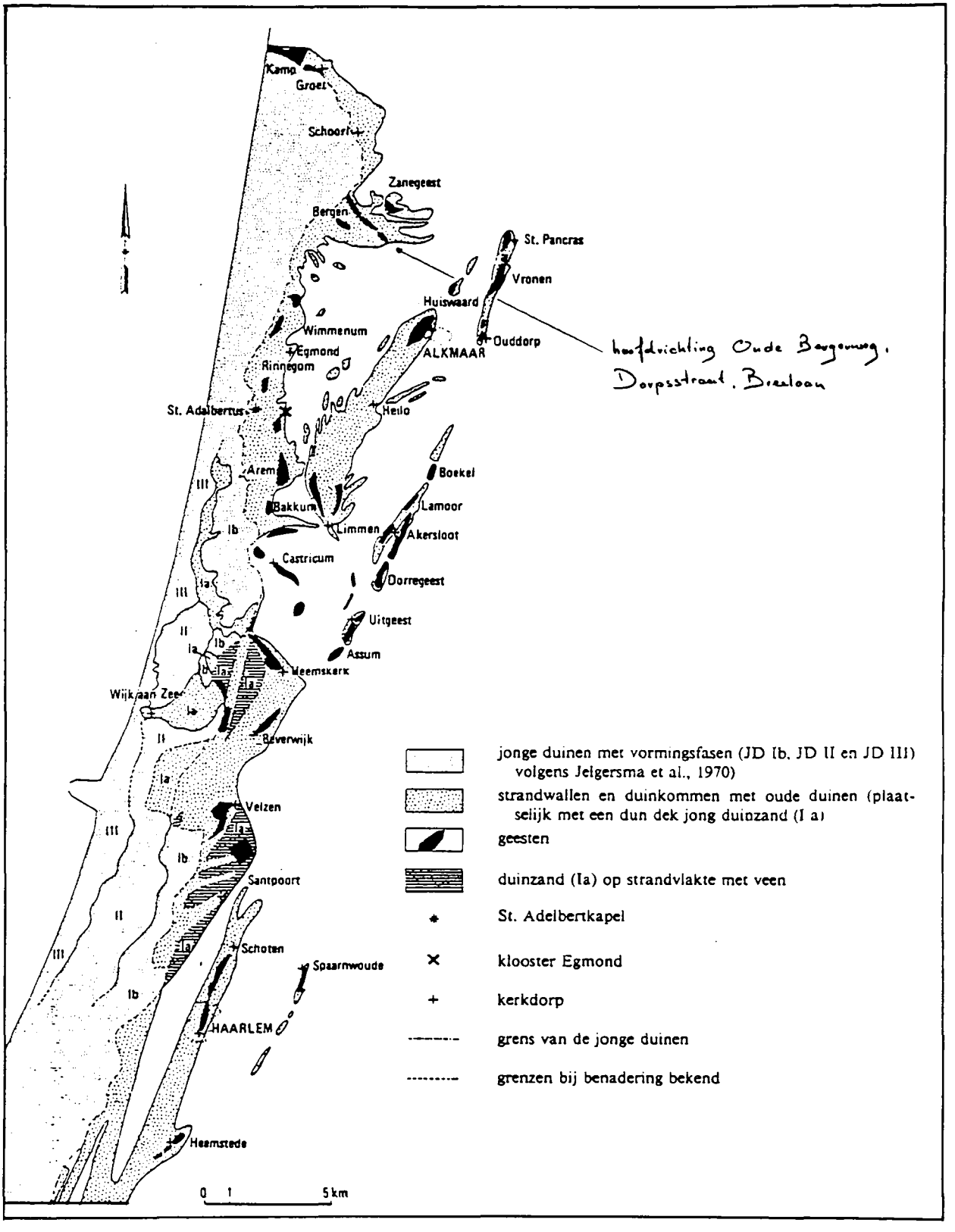

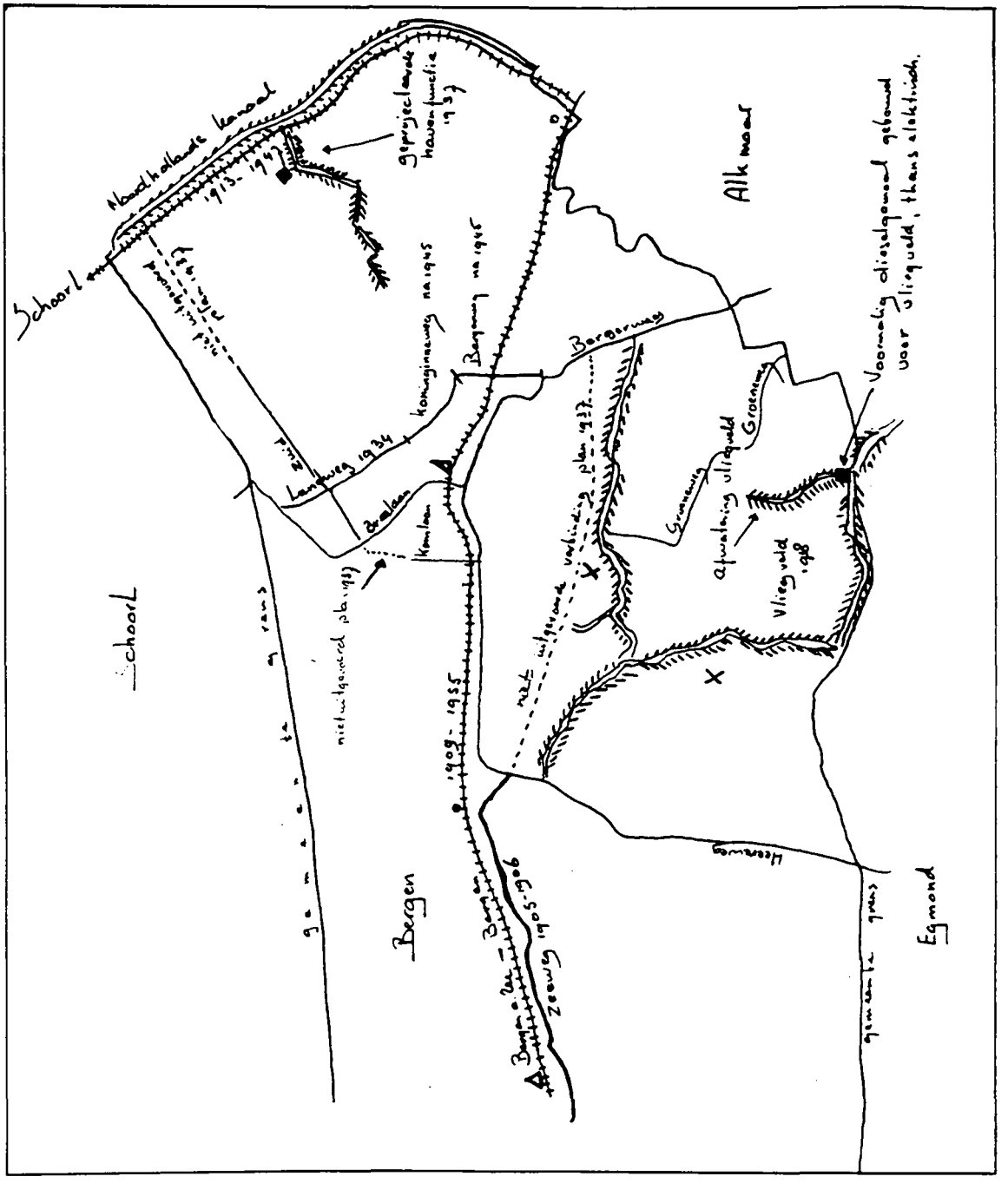

Landweg

Waterweg met dijk m.u.v. afwatering uliegebied vóór 1850

Voormalige trambaan

Voormalig tramstation

Elektrische (hulp) gemalen

Wind-watermalen

12. Bergen omstreeks 1650

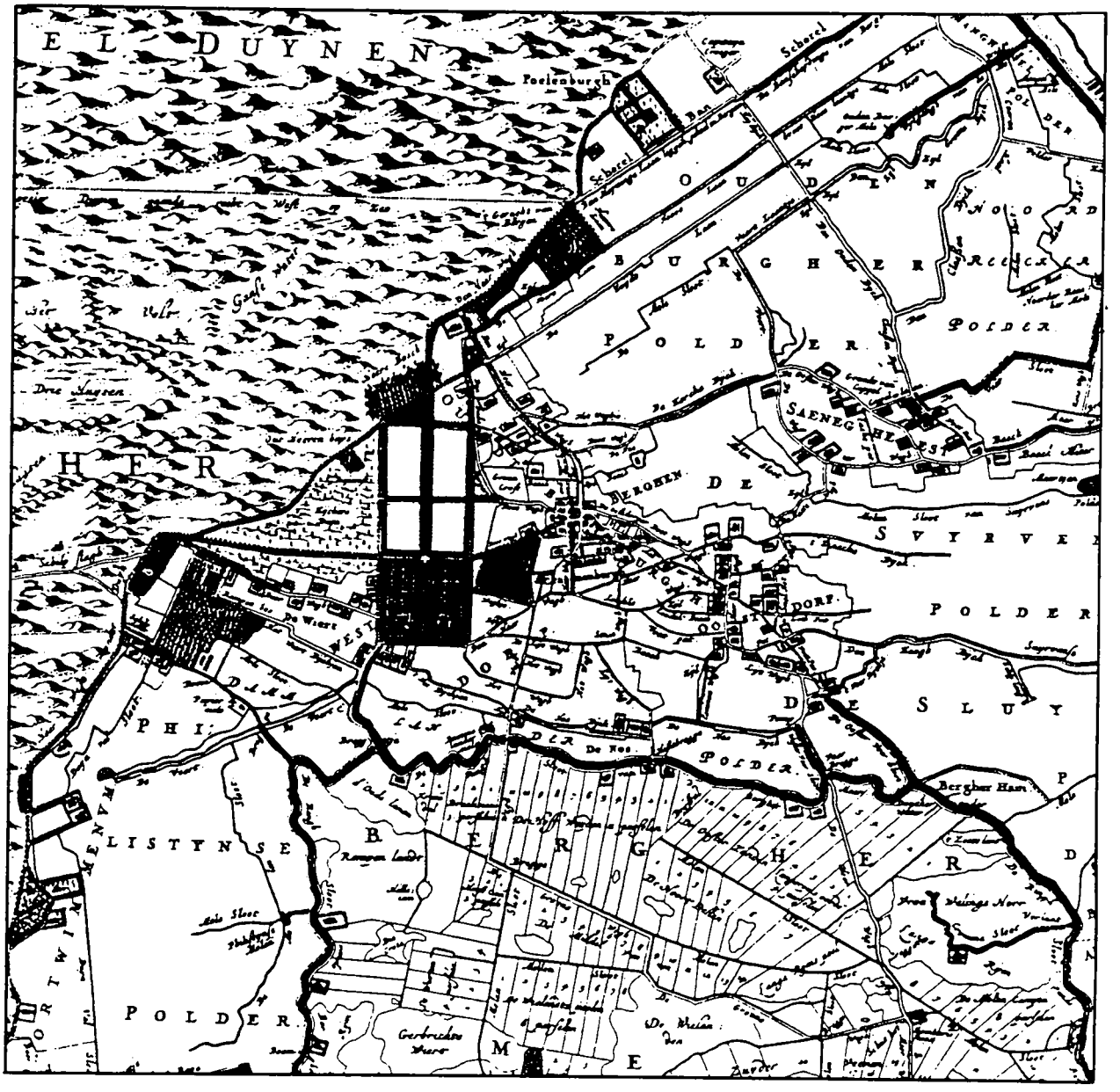

13. Bergen en Bergen aan Zee (vóór 1909)

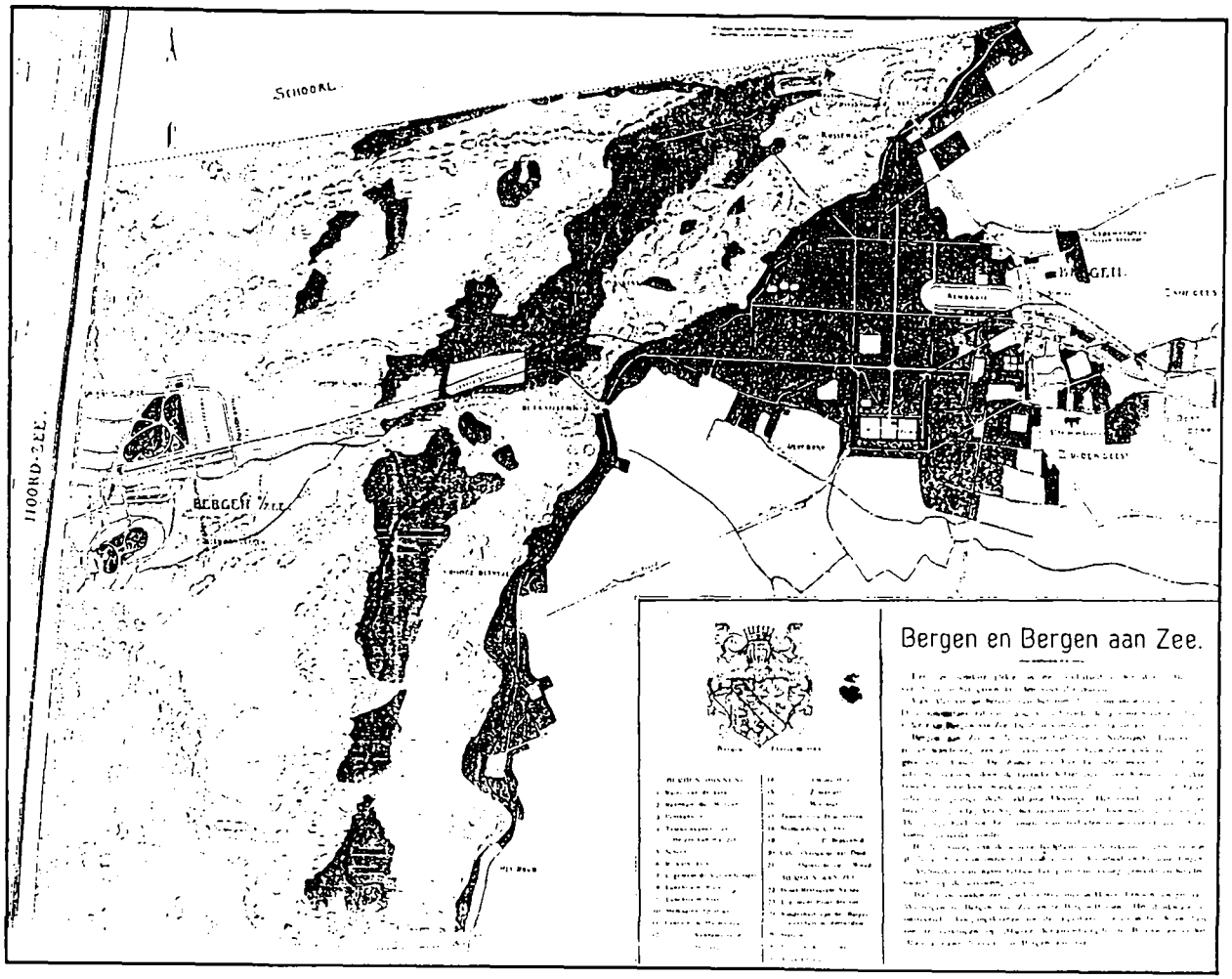

14. Ontwerptekeningen Bergen aan Zee

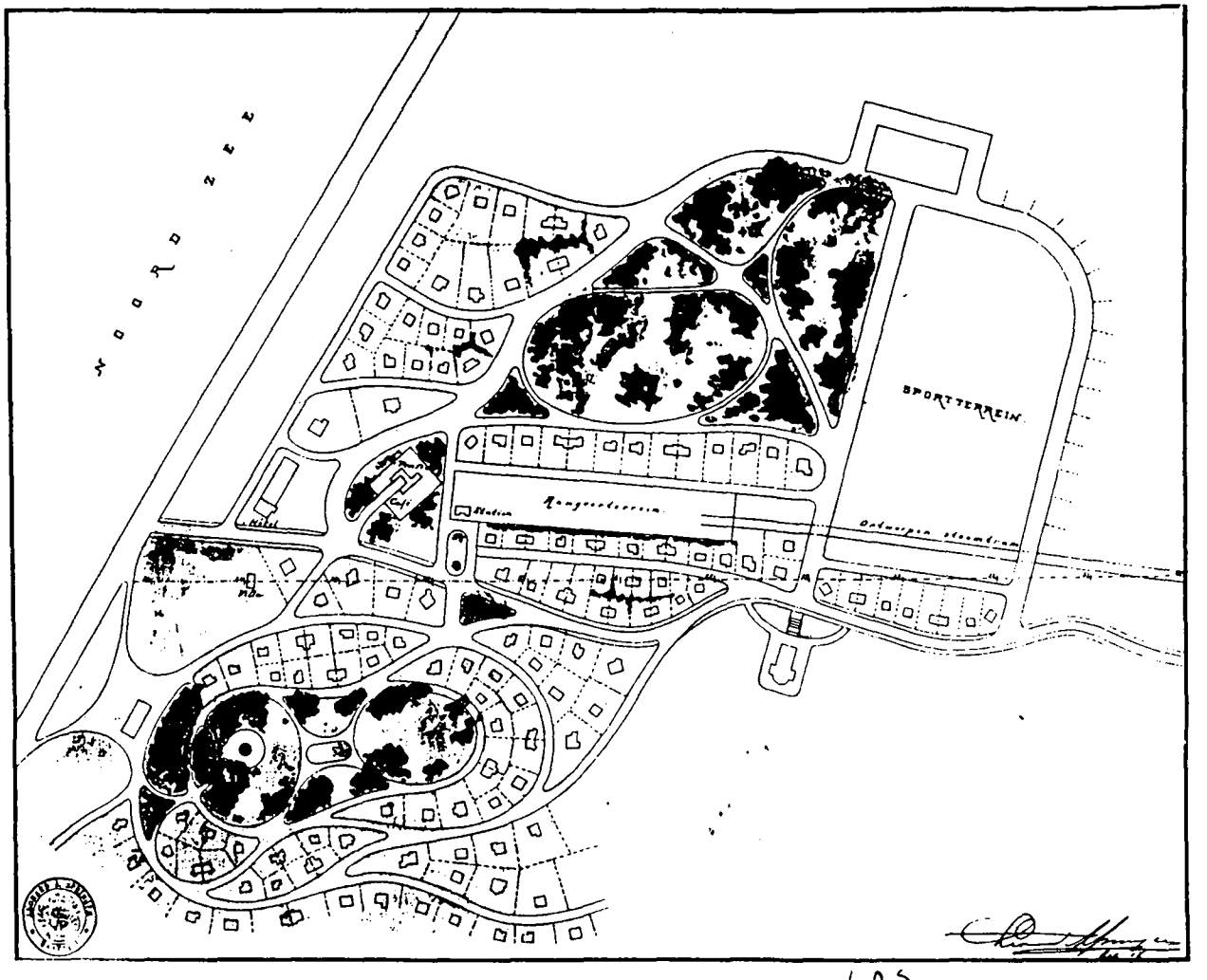

L.A. Springer 1907

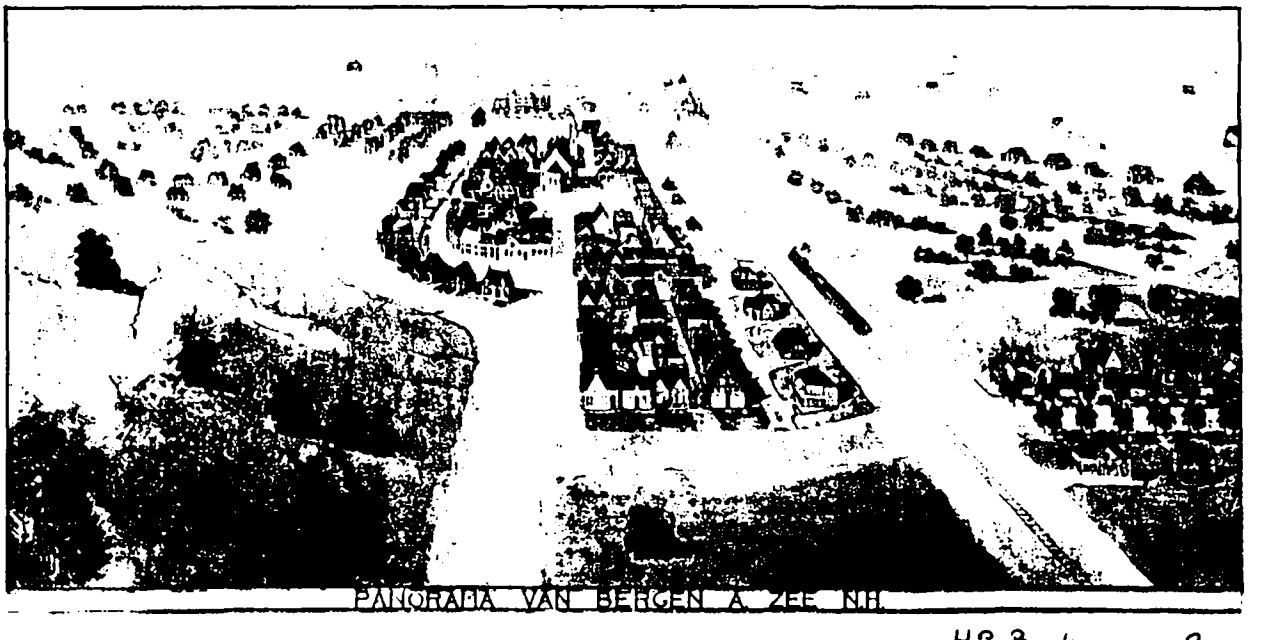

H.P. Berlage 1908

15. Stedebouwkundige typologie

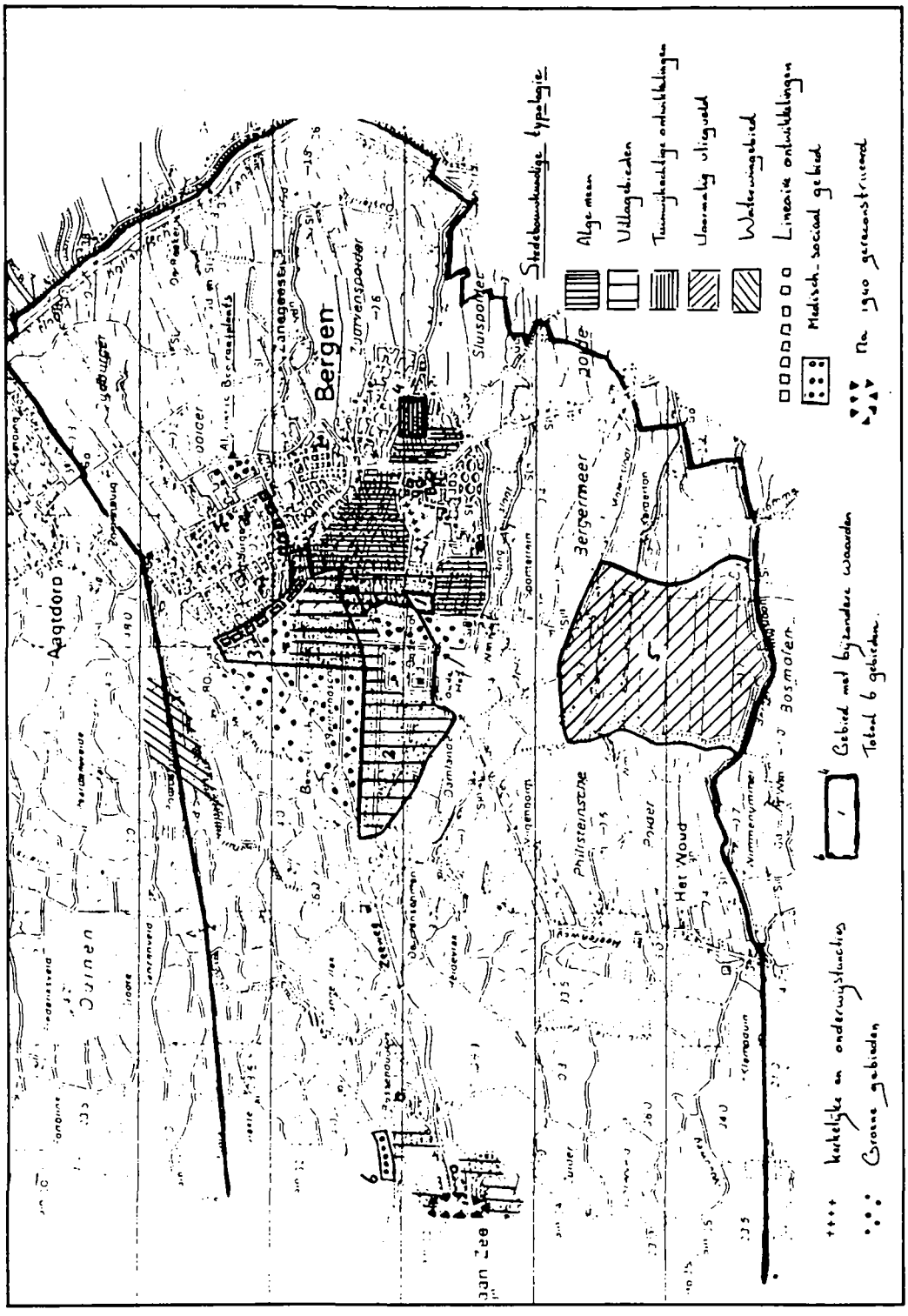

16. Bergen 1989.

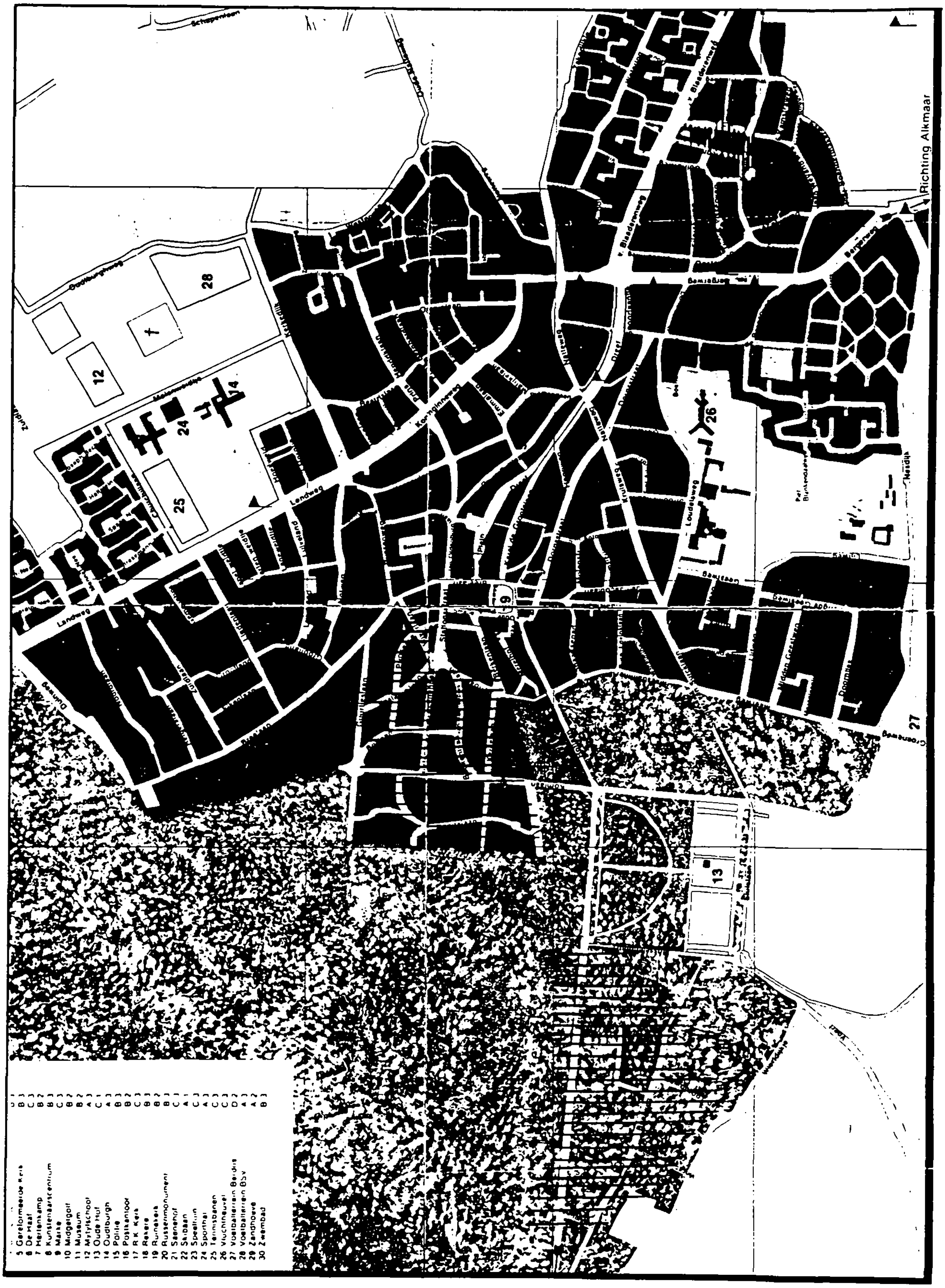

17. Bergen aan Zee

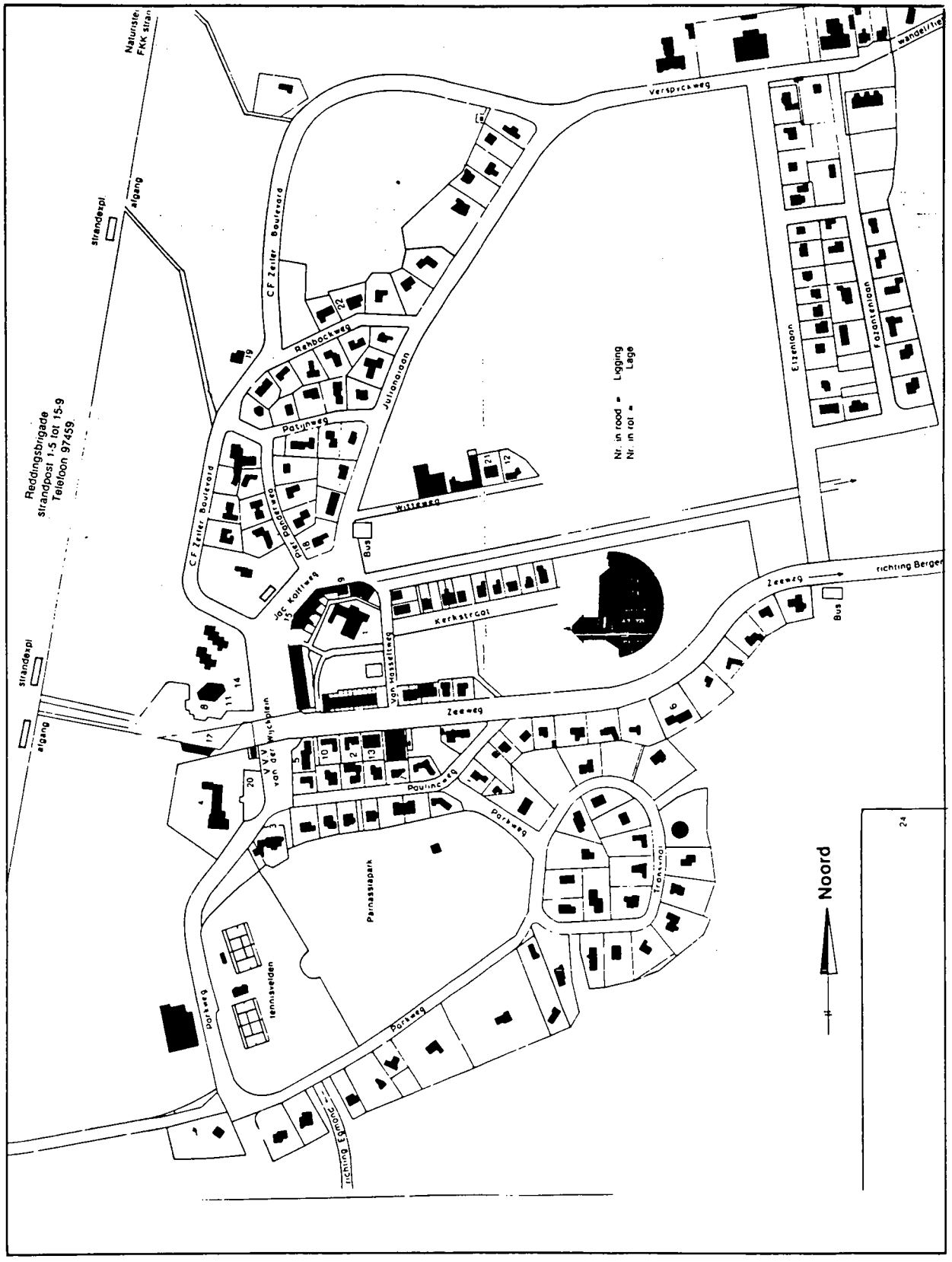

Register

Bergen/Bergen

001	Adelbertusstraat, Sint 3	Adelbertusschool	1519
002	Antoniusstr. 12, 16, 18, 20, 22	Woonhuizen	1520
003	Beemsterlaan 4	School	1521
004	Berkenlaan 4, 6, 8, 10	Woonhuizen	1522
005	Berkenlaan 20	Woonhuis	1523
006	Berkenlaan 22	Woonhuis	1524
007	Beukenlaan 1	Woonhuis	1525
008	Borselenlaan, Van	Herberg/kantoor	1526
316	Boslaan 5	Woonhuis	1844
317	Boslaan 9	Woonhuis	1845
009	Breelaan 1	Boerderij/restaurant	1527
010	Breelaan 5	Woonhuis	1528
011	Breelaan 6	Dokterswoning	1529
012	Breelaan bij 6	Herdenkingsbank	1530
013	Breelaan 11, 13, 15, 17	Winkel/woonhuizen	1531
014	Breelaan 19	Parkhotel	1532
015	Breelaan 21	Woonhuis/restaur.	1533
016	Breelaan 22, 24	Hotel/pension	1534
017	Breelaan 26	Hotel/pension	1535
018	Breelaan 27, 29, 31, 33	Winkel/woonhuizen	1536
019	Breelaan 35	Hotel/restaurant	1537
020	Breelaan 40	Woonhuis	1538
021	Breelaan 41	Woonhuis	1539
022	Breelaan 43	Woonhuis	1540
023	Breelaan 45	Woonhuis	1541
024	Breelaan 47	Verzorgingstehuis	1542
025	Breelaan 51	Woonhuis	1543
026	Breelaan 54	Pension	1544
027	Breelaan 55	Landhuis	1545
028	Breelaan 73	Boerderij	1546
029	Breelaan 78	Woonhuis/Kantoor	1547
030	Breelaan 89	Woonhuis	1548
318	Breelaan 89	Woonhuis	1846
031	Breelaan 112	Woonhuis	1549
032	Breelaan 132	Café/restaurant	1550
033	Buerweg 4	Landhuis	1551
034	Buerweg 6	Woonhuis	1552
035	Buerweg 19	Atelierwoning	1553
036	Buerweg 21	Atelierwoning	1554
037	Buerweg 25	Landhuis	1555
038	Buerweg 33	Woonhuis	1556
039	Buerweg 34	Landhuis	1557
040	Buerweg 38	Boswachterswoning	1558
319	Dorpsstraat 6, 8, 10, 12	Winkelwoonhuizen	1847
041	Dorpsstraat 17	Rentenierswoning	1559
042	Dorpsstraat 20	Petrus en Paulusk.	1560
043	Dorpsstraat 21	Winkelhuis	1561
044	Dorpsstraat 23	Hotel/restaurant	1562
045	Dorpsstraat 29	Woonhuis	1563
320	Dorpsstraat 30	Dokterswoning	1848
321	Dorpsstraat 34	Winkelwoonhuis	1849
046	Dorpsstraat 37	Rentenierswoning	1564
047	Dorpsstraat 39	Woonhuis	1565

048	Dorpsstraat 41	Rentenierswoning	1566
049	Dorpsstraat 45	Boerderij	1567
050	Dorpsstraat 49	Rentenierswoning	1568
051	Dorpsstraat 59	Woonhuis	1569
052	Dorpsstraat 62, 64	Rentenierswoning	1570
053	Dorpsstraat 63	Woonhuis/garage	1571
054	Dorpsstraat 67	Woonhuis	1572
055	Dorpsstraat 68	Woonhuis	1573
056	Dorpsstraat 72	Boerderij	1574
057	Dorpsstraat 75	Woonhuis	1575
058	Dorpsstraat 77, 79, 81, 83, 85	Woonhuizen	1576
059	Dorpsstraat 80	Woonhuis	1577
060	Eeuwigelaan 1	Volkshogeschool	1578
061	Eeuwigelaan 3, 5	Koetshuis	1579
062	Eeuwigelaan 4, 6	Dubbele villa	1580
063	Eeuwigelaan 7	Timmermanswerkp.	1581
064	Eeuwigelaan 10	Landhuis	1582
065	Eeuwigelaan 12	Landhuis	1583
066	Eeuwigelaan 17	Landhuis	1584
067	Eeuwigelaan 24	Landhuis	1585
068	Eeuwigelaan 26	Landhuis	1586
069	Eeuwigelaan 28, 28a	Dubbele villa	1587
070	Eeuwigelaan 31	Landhuis	1588
071	Eeuwigelaan 32	Landhuis	1589
072	Eeuwigalaan 37	Landhuis	1590
073	Eeuwigelaan 38	Landhuis	1591
074	Eeuwigelaan 42	Landhuis	1592
141	Molenstraat 14	Woonhuis	1663
142	Mosselenbuurt 6	Keuterboerderij	1664
143	Mosselenbuurt 8	Landhuis	1665
144	Nachtegalenlaantje 3	Tranformatorstation	1666
145	Nachtegalenlaantje 20	Landhuis	1667
146	Natteweg 9	Landhuis	1668
147	Natteweg 12	Landarbeiderswoning	1669
148	Natteweg 13	Boerderij	1670
149	Natteweg 17	Landhuis	1671
150	Natteweg 22	Landhuis	1672
151	Natteweg 86	Landhuis	1673
152	Natteweg 88	Woonhuis	1674
153	Noordlaan 26	Woonhuis	1675
154	Notweg 18	Woonhuis	1676
155	Notweg 26	Landhuis	1677
156	Notweg 39, 41, 43, 45	Woonhuizen	1678
327	Oldenburglaan, J. 4	Winkelwoonhuis	1855
157	Oude Bergerweg 2	Woonhuis	1679
158	Oude Bergerweg 4	Landarbeiderswoning	1680
159	Oude Bergerweg 10-20	Woonhuizen	1681
160	Oude Bergerweg 22	Woonhuis + bedrijfsruimte	1682
161	Oude Bergerweg 28	Boerderij	1683
162	Oude Bergerweg 35	Woonhuis	1684
163	Oude Bergerweg 45	Landarbeiderswoning	1685
164	Oude Bergerweg 47	Landarbeiderswoning	1686
165	Oude Bergerweg 49, 51	Boerderij	1687
166	Oude Bergerweg 71	Veerhuis	1688
167	Oude Bergerweg 93	Boerderij	1689
168	Oude Prinsweg 23	Postkantoor	1690
169	Oude Prinsweg 25	VVV kantoor	1691
170	Peltlaan dr. van 1	Kantoorgebouw	1692

171	Peltlaan dr. van 5	School	1693
172	Peltlaan dr. van 10, 12	Dubbel woonhuis	1694
173	Peltlaan dr. van 13-17	Woningen	1695
174	Peltlaan dr. van 31	Gereformeerde kerk	1696
175	Peltlaan dr. van 39	Woonhuis	1697
176	Peltlaan dr. van 41	Woonhuis	1698
177	Peltlaan dr. van 47, 49	Dubbel woonhuis	1699
178	Peltlaan dr. van 53-59	Woonhuizen	1700
179	Pinksterbloemweg ongen.	Speeltuin	1701
180	Prinsesselaan 1-14	Woningen	1702
181	Prinsesselaan 24-30	Woningen	1703
182	Prinsesselaan 42, 44	Dubbel woonhuis	1704
183	Prinsesselaan 36, 38	Dubbel woonhuis	1705
184	Prinsesselaan 46	Woonhuis	1706
185	Prinsesselaan 56	Villa	1707
186	Raadhuisstraat 2	Dorpswoonhuis	1708
187	Raadhuisstraat 4	Raadhuis	1709
188	Raadhuisstraat 10	Café-restaurant	1710
328	Reenenpark v. Ongen.	Herdenkingsbank	1856
329	Reenenpark v. Ongen.	Dierenverblijf	1857
330	Reenenpark v. 1	Woonhuis	1858
331	Reenenpark v. 2	Woonhuis	1859
332	Reenenpark v. 5, 7	Dubbel woonhuis	1860
333	Reenenpark v. 10	Woonhuis	1861
334	Reenenpark v. 11	Woonhuis	1862
335	Reenenpark v. 12	Woonhuis	1863
336	Reenenpark v. 14	Landhuis	1864
337	Reenenpark v. 20	Villa	1865
189	Renbaanlaan 15	Woonhuis	1711
190	Renbaanlaan 17	Woonhuis	1712
191	Renbaanlaan 27	Woonhuis	1713
192	Rondelaan 2	Landhuis	1714
193	Rondelaan 3	Landhuis	1715
194	Rondelaan 5	Landhuis	1716
195	Rondelaan 13	Landhuis	1717
196	Rondelaan 30	School	1718
197	Ruïnelaan 5	Rentenierswoning	1719
198	Ruïnelaan 14, 16	Boerderij	1720
199	Ruïnelaan 21	Woonhuis	1721
200	Ruïnelaan 34	Villa	1722
201	Russenweg ongen.	Herdenkingsmonument	1723
202	Russenweg 1	Villa	1724
203	Russenweg 3, 5	Hotel-pension	1725
204	Russenweg 7	Villa	1726
205	Russenweg 11	Woonhuis	1727
206	Russenweg 19	Landhuis	1728
207	Russenweg 24	Keuterboerderij	1729
208	Russenweg 21, 23	Dubbel woonhuis	1730
209	Russenweg 2	Woonhuis	1731
210	Russenweg 26	Villa	1732
211	A. van Scheltemaweg 4	Woonhuis	1733
212	A. van Scheltemaweg 5	Woonhuis	1734
313	A. van Scheltemaweg 7	Woonhuis	1735
214	Sluislaan 3	Badhuis	1736
215	Sluislaan 17	Woonhuis	1737
216	Spaansepad 1	Lagere school	1738
217	Stationsstraat 1-11	Winkelhuizen	1739
218	Stationsstraat 2-10	Winkelhuizen	1740

219	Stationsstraat 13-21	Winkelhuizen	1741
292	Studler van Surcklaan 1	Villa	1820
293	Studler van Surcklaan 3	Villa	1821
294	Studler van Surcklaan 6	Woonhuis	1822
295	Studler van Surcklaan 8	Pension	1823
296	Studler van Surcklaan 12	Villa	1824
303	Tuindorpweg 2, 4	Woningwetbouw	1831
340	Tuindorpweg 5, 7	Woningwetbouw	1868
304	Tuindorpweg 10, 12	Woningwetbouw	1832
305	Tuindorpweg 17, 19, 21	Woningwetbouw	1833
338	Vijverlaan 7	Villa	1866
220	Vinkenbaan 8	Hotel-pension	1742
221	Voert 6	Boerderij	1743
222	Voert 8	Boerderij	1744
341	Mathieu Wiegmanweg 2,	Woningwetbouw	1869
223	M. Wiegmanweg 10, 12	Woningen	1745
224	Wiertdijkje 8	Landhuis	1746
225	Wiertdijkje 51	Landhuis	1747
226	Zakedijkje 1-31	Woningen	1748
227	Zuidlaan 1	Atelierwoning	1749
228	Zuidlaan 29	Villa	1750

Bergen/Bergen aan Zee

229	Elzenlaan 2	Villa	1751
230	Elzenlaan 8	Woonhuis	1752
231	Elzenlaan 16	Landhuis	1753
232	Kerkstraat 11,13,15,17	Woonhuizen	1754
233	Kerkstraat 20	Kapel	1755
234	Parkweg ongen.	Borstbeeld	1756
235	Paulineweg 15	Landhuis	1757
236	Paulineweg 19	Landhuis	1758
237	Stationsplein ongen.	Mon.m.lantaarn	1759
238	Verspijckweg 3	Koloniegebouw	1760
239	Verspijckweg 5	Koloniegebouw	1761
240	Verspijckweg 7	Koloniegebouw	1762
240A	Verspijckweg 7	Woongebouw	1763
240B	Verspijckweg 7	Lighal	1764
241	Witteweg Ongen.	Loodsen	1765

Bergen/Buitengebied

242	Baakmeerdijk 2	Boerderij	1766
243	Baakmeerdijk 5	Boerderij	1767
244	Baakmeerdijk 10, 10a	Boerderij	1768
245	Duinweg 5, 7, 9	Landhuis	1769
246	Groeneweg 3	Bakhuis; schuur	1770
247	Groeneweg 4	Woonhuis	1771
306	Groeneweg bij 10	Pompgebouw/gemaal	1834
307	Groeneweg bij 10	Manschapverblijven	1835
308	Groeneweg bij 10	Manschapverblijven	1836
309	Groeneweg bij 10	Opslagruimte	1837
310	Groeneweg bij 10	Betonnen verdedigingswerk	1838
311	Groeneweg bij 10	Manschapverblijven	1839
312	Groeneweg bij 10	Hangar	1840
313	Groeneweg bij 10	Manschapverblijven/ Verdedigingswerken	1841

314	Groeneweg bij 10	Manschapverblijven/ Verdedigingswerken	1842
315	Groeneweg bij 10	Betonnen verdedigingswerk	1843
248	Groeneweg 32	Landhuis	1772
249	Groeneweg 34	Tuinmanswoning	1773
250	Groeneweg 36	Boerderij	1774
342	Groeneweg bij 36	Wegversperring	3248
251	Groeneweg Ongen.	Grenspaal	1775
252	Heerenweg 1	Schuur/kapberg	1776
253	Heerenweg 1	Muur vesting	1777
254	Heerenweg 4	Boerderij	1778
255	Heerenweg 12	Landhuis	1779
256	Heerenweg 25,25a	Villa	1780
257	Heerenweg 43	Landarbeidersw.	1781
258	Heerenweg 67	Bollenschuur	1782
259	Heerenweg 95	Café-pension	1783
264	Kanaaldijk Ongen.	Elek. gemaal	1784
260	Kanaaldijk 61	Boerderij	1785
261	Kanaaldijk 63	Boerderij	1786
262	Kanaaldijk 65	Dienstw./gemaal	1787
263	Kanaaldijk 73	Boerderij	1788
265	Kanaaldijk 79	Boerderij	1789
266	Kerkedijk 45	Boerderij	1790
267	Kerkedijk 142	Boerderij	1791
268	Kogendijk 88	Boerderij	1792
269	Kogendijk 103	Boerderij	1793
270	Kogendijk 105	Boerderij	1794
271	Oosterdijk 1	Boerderij	1795
272	Oude Natteweg 47	Landsarbeidersw.	1796
273	Schapenlaan 15	Boerderij	1797
274	Schapenlaan 20	Boerderij	1798
275	Schapenlaan 21	Boerderij	1799
276	Voert 5	Poldermolen	1800
277	Voert 16	Boerderij	1801
278	Voert 17	Landhuis	1802
279	Voert 20	Keuterboerderij	1803
280	Zwarteweg 14	Pompstation	1804
280A	Zwarteweg 14	Woonhuis	1805
280B	Zwarteweg Ongen.	Bedrijfsgeb. PWN	1806
280C	Zwarteweg Ongen.	Bedrijfsgeb. PWN	1807
280D	Zwarteweg Ongen.	Bedrijfsgeb. PWN	1808

Bergen/Park Meerwijk

281	Lijtweg 11	Villa	1809
282	Lijtweg 13	Villa	1810
283	Lijtweg 15	Villa	1811
284	Lijtweg 17	Villa	1812
339	Lijtweg 19	Villa	1867
285	Meerweg 1, 3	Voetgangersbrug	1813
286	Meerwijklaan 1	Villa	1814
287	Meerwijklaan 2	Villa	1815
288	Meerwijklaan 4, 6	Villa	1816
289	Meerwijklaan 5	Brug	1817
290	Meerwijklaan 5, 7	Dubbele villa	1818
291	Meerwijklaan 15	Villa	1819
297	Studler van Surcklaan 17	Villa	1825
298	Studler van Surcklaan 21	Tuinhuis	1826

Colofon

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 1, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 - 14 44 00

Samenstelling
drs. E. v.d. Kleij
Bureau Cultuur
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk
Bureau Grafische Produktie
Centrale Bestuursdienst

Oplage
200 exemplaren

Haarlem, juni 1991.

Bergen